

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

**Udržanie afrikánskej identity v súčasnej JAR a zastúpenie
Afrikáncov v štátnych a regionálnych inštitúciach**

Diplomová práca

Autor: Ing. Bc. . Matej Bidovský
Študijný program: N6701, Politologie
Študijný Obor: Politologie – africká studia
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Klíma

Hradec Králové, 2019

Zadání diplomové práce

Autor: Ing. Bc. Matej Bidovský

Studium: F16NK0042

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - africká studia

Název diplomové práce: **Udržanie afrikánskej identity v súčasnej JAR a zastúpenie Afrikáncov v štátnych a regionálnych inštitúciách**

Název diplomové práce AJ: Preservation of Afrikaners identity in present Republic of South Africa and representation of Afrikaners in state and regional institutions

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cieľom tejto práce je zhodnotiť postavenie Afrikáncov v súčasnej Juhoafrickej Republike v nadväznosti najmä na politické zmeny, ktoré sa v krajine odohrali začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia. Autor si takisto dáva za cieľ odhadnúť ich budúcnosť na základe zastúpenia v štátnych a regionálnych inštitúciách. Práca bude rozdelená na dve časti - teoretickú, v ktorej bude autor vychádzať prevažne z odbornej literatúry a časti praktickej, kde formou terénneho výskumu budú potvrdené, resp. vyvrátené hypotézy stanovené v teoretickej časti.

Giliomee H., Giliomee B.H., Hurst C. & Co.: The Afrikaners: Biography of a People. Publishers, 2003, 698 s. Elphick R., Giliomee H.: The Shaping of South African Society, 16521840. Wesleyan University Press, 2014, 646 s. Klíma, J.: Dějiny Afriky. Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 688 s. Chhabra H.S.: New South Africa: Problems of democratic transition. Africa Publications (India), 1994, 215 s. Du Toit A., Giliomee H.: Afrikaner Political Thought: Analysis and Documents. University of California Press, 1983, 309 s. Arnold G.: The New South Africa. Palgrave Macmillan, 2000, 213 s. Deegan H.: Politics South Africa. Routledge, 2014, 344 s. Norman K: Bridge Over Blood River: The Rise and Fall of the Afrikaners. Oxford University Press, 2017 Tamarkin M.: Cecil Rhodes and the Cape Afrikaners: The Imperial Colossus and the Colonial Parish Pump. Psychology Press, 1996, 339 s. Giliomee H., Schlemmer L.: Negotiating South Africa's Future. Palgrave Macmillan UK, 2016, 155 s.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Klíma

Datum zadání závěrečné práce: 23.6.2016

Prehlásenie

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracoval (pod vedením vedúceho diplomovej práce) samostatne a uviedol som všetky použité pramene a literatúru.

V Prahe, dna 17. novembra 2019

Podpis

Podakovanie

na tomto mieste som rád podakoval doc. PhDr. Janovi Klímovi. za odborné vedenie práce, jeho pomoc, neoceniteľné skúsenosti a v neposlednom rade aj trpezlivosť.

Anotácia

BIDOVSKÝ, MATEJ. *Udržanie afrikánskej identity v súčasnej JAR a zastúpenie Afrikáncov v štátnych a regionálnych inštitúciach*, Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019, diplomová práca.

Diplomová práca „Udržanie afrikánskej identity v súčasnej JAR a zastúpenie Afrikáncov v štátnych a regionálnych inštitúciach“ sleduje postavenie etnika Afrikáncov v období od pádu apartheidu po súčasnosť na území Juhoafrickej republiky a reflektuje zmeny, ktorými po zmene režimu prechádzajú. Vychádza z udalostí v oblasti politickej, ekonomickej, hospodárskej, kultúrnej, jazykovej a náboženskej, na ktorých základe definuje výstup práce. Tým je celospoločenské postavenie Afrikáncov v súčasnej Juhoafrickej republike, ktorých pozície sa za uplynulých 25 rokov vo všetkých uvedených oblastiach výrazne zhoršili. Súčasťou práce je aj projekcia možného separatizmu, ako aj rozhovor s rodným Afrikáncom, ktoré toto tvrdenie podporujú.

Kľúčové slová: Afrikánci, Juhoafrická republika, identita, politické inštitúcie, diskriminácia, separatizmus.

Annotation

BIDOVSKÝ, MATEJ. *Preservation of Afrikaners identity in present Republic of South Africa and representation of Afrikaners in state and regional institutions*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, Master Degree Thesis.

The diploma thesis " Preservation of Afrikaners identity in present Republic of South Africa and representation of Afrikaners in state and regional institutions " follows the position of the ethnical group of Afrikaners in the period from the fall of apartheid to the present in South Africa and reflects the changes they undergo after the regime change. It is based on political, economic, economical, cultural, lingural and religious affairs on the basis of which the outcome of the work is defined. Thus the outcome is the societal position of Afrikaners in the current South African Republic, whose positions have deteriorated considerably in all of the above areas over the past 25 years. The work also includes a projection of possible separatism, as well as an interview with a native Afrikaner, which help to confirm this statement.

Keywords: Afrikaners, Republic of South Africa, discrimination, apartheid, political institutions, separatism.

Obsah

Úvod	1
1. Základné poznatky a teórie	6
1.1. Nacionalizmus	6
1.2. Afrikánsky nacionalizmus	10
1.2.1. Primordiálny prístup.....	10
1.2.2. Modernistický prístup	12
2. Afrikánci v rámci historického kontextu	15
2.1. Prvé osídlenie	15
2.2. Južná Afrika pod nadvládou Britov.....	17
2.3. Afrikánsky nacionalizmus 30tych a 40tych rokov, obdobie apartheidu	19
3. Obdobie transformácie	25
3.1. Priebeh transformácie.....	25
3.2. Politická transformácia JAR.....	27
3.3. Zmeny v období transformácie	29
3.3.1. Zmeny v hospodárstve	30
3.3.2. Nová jazyková politika.....	32
3.3.3. Emigrácia	34
3.3.4. Kríza afrikánskej identity	36
4. Súčasnú postavenie Afrikáncov.....	39
4.1. Rozvoj afrikánskych jazykových a demografických štruktúr	39
4.2. Hospodárstvo	42
4.3. Politické postavenie Afrikáncov	47
4.4. Manifestácia afrikánskeho nacionalizmu mimo politické dianie	52
5. Afrikánsky separatizmus?.....	56
5.1. Boj za autonómiu	56
Záver.....	62
Pramene, všeobecná a špecializovaná bibliografia.....	66
Prílohy:	72

Úvod

Spomedzi všetkých krajín afrického kontinentu je jednou z najviac medializovaných a spoločnosťou preberaných tém dianie v Juhoafrickej Republike (JAR). Odborné i laické debaty sa týkajú jej výkonnej ekonomiky, upevňovania demokracie, ale aj kriminality, ktorej miera je jednou z najvyšších na svete. Uprostred tohto diania stojí etnikum Afrikáncov, ktoré sa do povedomia verejnosti dostalo vďaka nastoleniu režimu apartheidu. Táto etnická skupina však s pádom apartheidu z krajiny neodišla a svoje miesto si našla aj v novej JAR. Ich dnešné pozície sú však odlišné od tých, ktoré držali počas bývalého režimu. Po jeho páde boli nútení ustúpiť z vedúcich hospodárskych, ekonomických alebo politických pozícií, kde v súčasnej parlamentnej demokracii tvoria opozíciu vládnucej strane African National Congress (ANC). Názory na to, aké je ich skutočné momentálne postavenie v rámci spoločnosti sa rôznia. Jeden tábor tvrdí, že Afrikánci v JAR sú dnes normálnym členom normálne fungujúcej demokratickej spoločnosti, v ktorej sa presadí lepší a chytrejší, nehládajac na farbu pleti. Druhý tábor je názoru, že toto etnikum je od pádu apartheidu diskriminované, utláčané a systematicky vyvražďované černoškou väčšinou. Jedným z cieľov tejto práce bude aj objektívne zhodnotiť to, ako to v súčasnej JAR v skutočnosti je.

Čo sa samotnej Juhoafrickej Republiky týka, tú je zložité vystihnúť jednou vetou. Rôznorodá krajina, ktorej súčasťou je mnoho národov, kultúr či jazykov je v spojení so svojou geografickou rozmanitosťou a prírodnými a kultúrnymi krásami často krát prezývaná „celým svetom na jednom mieste“. Rovnako je považovaná za jednu z najviac etnicky diverzifikovaných krajín na svete. Od pádu apartheidu a následného usporiadania prvých slobodných a demokratických volieb v roku 1994, ktorých sa už zúčastnili zástupcovia všetkých rás, sa tejto krajine dostalo prívlastku „Dúhový národ“. Táto metafora bola prvýkrát vyslovená

a následne propagovaná juhoafrickým biskupom Desmondom Tutu, čím narážal práve na unikátnu rôznorodosť etník, ktoré spoločne aj po desiatkach rokov útlaku tvoria jeden štát a na základe novej ústavy z roku 1996 sú si všetci rovní. „Jeden národ, mnoho kultúr“ (z ang. One nation, many cultures)- slogan, ktorý v kampani využívala strana ANC, by teda túto krajinu z pohľadu ohromnej rôznorodosti obyvateľstva pod krídlami jednej ústavy mala vystihovať v jednej vete azda najlepšie.

Kvôli tejto výraznej multietnicite je obyvateľstvo Južnej Afriky klasifikované a delené do štyroch populačných skupín: belosi, černosi, farební a Indovia/ Aziati. Nie je teda prekvapením, že etnická polarizácia rezonuje naprieč celou socioekonomickou sférou krajiny ešte aj v súčasnosti a taktiež dominuje pri formovaní juhoafrickej politickej scény. A pri pohľade na históriu a kultúrne pozadie tejto krajiny je vcelku zrejmé, čo bolo spúšťacím mechanizmom pre prehĺbenie etnických a rasových rozporov. Aj tejto téme bude v práci venovaný značný priestor.

Avšak jej meritom je analýza špecifickej etnickej skupiny- Afrikáncov. Táto skupina bielych Juhoafričanov tvorí, pri počte približne 2,7 mil. z celkových 57,5 mil. obyvateľstva JAR, zhruba 4,7% obyvateľstva.¹ Títo potomkovia západoeurópskych usadlíkov vstúpili na súčasné územie JAR prvýkrát v 17. storočí, a to za účelom rozšírenia svojich zámorských obchodných trás. Z prevažnej väčšiny sa jedná o potomkov Holanďanov, ale taktiež Nemcov, francúzskych hugenotov, Britov a ďalších Európanov. Aj napriek značnej kultúrnej rozmanitosti dokázali vytvoriť jeden národ, ktorý sa nasledujúce dekády mal rozvíjať a upevňovať svoje postavenie už na africkom kontinente. Postupom času si dokázali vytvoriť vlastnú kultúru, jazyk, náboženstvo ale tiež národné dedičstvo, ktorého súčasťou je napr. aj

¹ STATS SA 2018, s.2

špecifická identita alebo politické smerovanie. Južná Afrika sa stala ich domovom.

Silné národné povedomie, patriotizmus a všeobecne silný pocit spätosti a nadšenia ku novo vzniknutému národu dali základy afrikánskemu nacionalizmu. Šírenie tzv. Afrikanerdom², ktorý sa čoskoro stál fenoménom najmä u mladej generácie, ešte umocnil ďalší dôležitý historický míľnik, dnes známy pod názvom Veľký Trek, ktorý možno pokojne označiť za únik Afrikáncov pred britským vplyvom. Ďalšími premennými, ktoré afrikánsku spolupatričnosť a identitu iba posilňovali, boli napr. tiež série Anglo-búrskych vojen alebo následné ustanovenie Juhoafrickej únie, ktorú spravovali Briti. Aj tieto faktory napokon v nekludnom 20. storočí viedli ku založeniu Národnej Strany (NP, National Party), ktorá už postavila kulisy pre následnú rasovú segregáciu a diskrimináciu na základe rasy, dnes chronicky známu pod názvom apartheid.

Toto neradostné obdobie juhoafrických dejín trvalo od roku 1948 do roku 1994, kedy bola deklarovaná a oficiálne vyhlásená rasová rovnosť. Bieli Afrikánci sa následne transformovali a z vládnučích pozícií ustúpili do úzadia bielej menšiny. Tieto zmeny v spoločnosti „novej“ JAR však okrem entuziazmu dovtedy marginalizovaných černošských etník začali vyvolávať aj viaceré otázky, týkajúce sa napr. nového socio-ekonomického alebo politického postavenia národa Afrikáncov. Nie je prekvapujúce, že mnoho Afrikáncov, najmä tých, narodených po páde apartheidu, môže mať problémy s nájdením svojej vlastnej identity, „miesta“ v novej spoločnosti či historických vzorov, s ktorými by sa dokázali stotožniť. Viacero nedávnych sociologických štúdií napr. odhaľuje, že títo mladí Afrikánci si svoju identitu veľmi silno spájajú so svojou etnickou a jazykovou príslušnosťou (bieli obyvatelia hovoriaci afrikánsky), rovnako tak sa považujú aj za

² Pojmom Afrikanerdom sa označuje afrikánske povedomie, ich sféra vplyvu

Juhoafričanov. Pocit príslušnosti k Juhoafrickej Republike (JAR) je však u nich citeľne menší ako u ostatných etnických skupín, čo značí, že je vskutku zložité spájať ich s Dúhovým národom, popísaným vyššie.³

Vývoj, definície, stabilizácia aj pretrvávajúce juhoafrické etnika Afrikáncov si tak, vzhľadom k novej politickej, ekonomickej a etnickej situácii, ktorú vytvorili dejiny Juhoafrickej republiky v poslednom štvrtstoročí, zaslúži aktuálnu politologickú analýzu.

Úlohou tejto práce teda bude, okrem iného, takisto verifikovať hypotézu, že postavenie Afrikáncov sa v politickom, kultúrnom alebo socio-ekonomickom kontexte v období postapartheidu podstatne zhoršilo, resp. ako dané postavenie determinuje ich právo na sebaurčenie. Úlohou práce autora bude taktiež zistiť, či u nich v súčasnosti prevládajú myšlienky založenia vlastného národného štátu, resp. majú iné separatistické tendencie.

Časť hypotézy bude vychádzať z toho, že afrikánsky nacionalizmus je u Afrikáncov prítomný aj po páde apartheidu (napriek ideám Dúhového národu) a v ich povedomí hrá stále podstatnú rolu. Práca bude mať teoretický charakter vychádzajúci z akademických štúdií rôznych fundovaných autorov a odborných článkov a doplnená bude praktickými poznatkami autora tejto práce, ktorý sa v čase písania časti tejto práce nachádza v JAR.

Aj vďaka tomu bude možné objektívne popísať okolnosti, ktoré majú prípadný vplyv na zmenené postavenie Afrikáncov v období po roku 1994 či už v inštitucionálnom, alebo socio-spoločenskom rámci. Dôležité, vzhľadom na predikciu budúceho vývoja, bude taktiež aj zistenie toho, aké trendy momentálne v ich zmýšľaní prevládajú. V neposlednom rade budú predmetom tohto výskumu aj prostriedky, ktoré samotní Afrikánci využívajú na udržiavanie a kontrolu nadobudnutej politickej moci ešte z čias

³ Bornman 2010, s. 248-253

apartheidu. Na to, aby autor mohol dôjsť k záveru, si bude potrebné položiť mnoho otázok, na ktoré bude potrebné hľadať minimálne rovnako veľa odpovedí. Či sa mu to podarilo, už posúdi čitateľ sám.

1. Základné poznatky a teórie

V úvodnej kapitole bude priblížená teoretická časť práce a niektoré dôležité pojmy. Vzhľadom na to, že celý obsah pojednáva o otázkach afrikánskeho nacionalizmu a ostatných príbuzných témach ako identita, národ, rasa, etnicita a pod., samotný nacionalizmus bude vysvetlený ako jedna z politických ideológií, z ktorej vychádza koncept afrikánskeho nacionalizmu, ktorý bol formovaný afrikánskou identitou. Aj preto bude potrebné priblížiť, ako vyzerá koncept nacionalizmu v rámci primordializmu a modernizmu⁴, teda dvoch kontradikčných prístupov.

1.1. Nacionalizmus

Otázkami nacionalizmu a významom tohto slova sa už zaoberalo mnoho teoretikov a sociológov, ktorí vytvorili veľké množstvo prístupov a definícií. Mnohí z nich uvádzajú termín „národ“ ako fundamentálnu súčasť nacionalizmu. Tento výraz sa používa od 13. storočia, primárne pre označenie rasy alebo ľudského druhu a v tom období nemal žiadny politický kontext. Český historik D. Třeštík napr. uvádza, že „pokial' sa etnická skupina a národ takmer vždy formujú na základe určitej ideológie, dá sa na národ a nacionalizmus nazerať identicky: národ je nacionalizmus a naopak, nacionalizmus je národ.“⁵

Pre potreby definovania nacionalizmu je teda nevyhnutné si odpovedať na otázku, čo je to národ a čo ho definuje. Často krát je národ mylne označovaný ako rasa, krajina alebo etnická skupina. V rámci objektívneho konceptu je však nutné definovať národy ako kultúrne entity: primárne ako skupinu ľudí, ktorí rozprávajú rovnakým jazykom, vyznávajú rovnaké náboženstvo,

⁴ Hlavnou ideou primordializmu je, že národy sú odveké, nevyhnutné a sú od nepamäti súčasťou sociálnej organizácie a ľudských bytostí. Modernisti naopak tvrdia, že národnosť nie je objektívne daná vlastnosť, ktorú by bolo možné nezávisle určovať, je sociálnym konštruktom, ktorý má korene v 18. storočí a v čase sa mení (Spenser, P.; Wollman, H. 2002, s. 27)

⁵ Třeštík 1999, s. 50

zdieľajú spoločnú históriu a sociálne vzorce. Príkladom môžu byť frankofónni obyvatelia Quebecu, kde majorita Kanady rozpráva anglicky, alebo indickí Sikhovia v Pandžábe, ktorí vyznávajú iné náboženstvo ako zvyšok krajiny. Stáva sa, že národ ako centrálny prvok deklaruje rasovú súdržnosť a dožaduje sa udržania rasovej čistoty. Národ je v tomto prípade definovaný pseudonymom volk, ktorý sa vzťahuje ku kultúrnej unifikácii a pokrvným zväzkom. Táto rasová čistota sa opiera o rasovú segregáciu a v extrémnych prípadoch môže viesť ku genocíde, akej sme boli svedkami napr. v prípade nacistického Nemecka alebo Rwandy v poslednej dekáde 20. storočia. V tomto prípade sa národ subjektívne považuje za odlišný a odčleňuje sa od (politickej) komunity, ktorá je iná. Zjednodušene by sa dalo povedať, že národ je psychopolitickým produktom a na rozdiel od etnickej skupiny má politické ambície, ktoré môžu viesť ku sebaurčeniu a snahám o nastolenie národného štátu.⁶

Otázka definície nacionalizmu ostáva predmetom mnohých diskusií, pretože je komplexným fenoménom. Primordialistická vetva ho spája s ohraničeným územím, na ktorom žije národ alebo skupina ľudí s podobnými črtami, aké boli uvedené vyššie. Toto spoločenstvo sa dožaduje, prípadne už uchováva určitú formu vlády či samosprávy a nacionalizmus tu zakaždým určitým spôsobom formuje národnú identitu a určuje politické postoje. Táto identita je teda silne previazaná s užitím politickej moci a vychádza taktiež zo zdieľania spoločného jazyka, náboženstva, etnicity a ekonomie. Výsledkom toho je jednotná „politika identity“, ktorá prispieva k emočným atribútom jej prezentovania.⁷ Anthony Smith napríklad uvádza ideu „etnosymbolizmu“, ktorý je kombináciou primordialistického a modernistického prístupu. Súhlasí, že podstatou národa je jeho etnicita, ale nezdieľa presvedčenie, že

⁶ Heywood 2008, s. 138

⁷ Smith 1998, s. 147-188

národ je statický a nemení sa. Podľa neho národ reaguje na zmeny, čím sa v čase prirodzene mení.⁸

Podľa modernistického prístupu vychádza nacionalizmus z etnického pôvodu moderných národov, ktoré sú vytýčené územným príslušenstvom, zvykovým právom a spoločnou kultúrou. Čiže civilný nacionalizmus definuje príslušnosť k národu. Smith poukazuje na etnický nacionalizmus, charakterizovaný ako etnická koncepcia, ktorá sa sústreďuje na skupinovú genealógiu, vlastnú kultúru a históriu sprevádzanú zvykmi a mobilizáciou ľudí.⁹ Ernest Gellner popisuje národ ako „imaginárnu politickú komunitu“, pretože podľa neho koexistuje v špecifickom historickom časovom období a formuje časti sociálnych skupín, ktoré nedokážu fungovať navždy a jedného dňa zaniknú. Primárnym účelom takýchto komunít je podľa neho zlučovanie sa so všetkými politickými a národnými skupinami a následné vytváranie a koordinovanie legálnych inštitúcií, ktoré majú spoločný jazykový základ.¹⁰ Gellner taktiež hovorí o teórii politickej autorizácie, kde etnické vymedzenie musí byť v zhode s politickými hranicami. Teda v rámci štátu nemôže etnická príslušnosť separovať držiteľov moci od zvyšku komunity.¹¹

To nás privádza ku konceptu politického nacionalizmu, v ktorom národ predstavuje jedinú kompetentnú autoritu v rámci politickej moci. Nacionalizmus je tu vnímaný ako politický princíp a taktiež ako druh politickej organizácie. Tým najvyšším princípom pre národ je právo na sebaurčenie a formovanie národného štátu. Dosiahnutie autonómie bolo cieľom mnohých národov a etnických skupín, ktoré sa na veľkých, viacnárodných územiach cítili uväznené. Občas za ňu bojovali formou

⁸ Smith 1998, s. 19-28

⁹ Ibid., s. 48-62

¹⁰ Gellner 1983, s. 57

¹¹ Ibid., s. 57- 58

národného oslobodenia alebo emancipácie nad zahraničnou nadvládou. Toto sebadeklarovanie bolo najzreteľnejšie v období po Prvej svetovej vojne, kedy Woodrow Wilson v mene Ligy národov formuloval koncept národného štátu a jeho právo na sebaurčenie. Tento koncept proklamácie suverenity však napokon odznel príchodom Druhej svetovej vojny. V následnej druhej polovici 20. storočia je nacionalizmus spájaný s myšlienkami antikolonializmu v Afrike a Ázii, kolapsom Sovietskeho zväzu a následným deklarováním nezávislosti v štátoch Východnej Európy, ktorých politiky mnohokrát viedli k etnickým konfliktom či rasizmu. Čo sa Západnej Európy týka, tam sa nacionalizmus miesil so supranacionalizmom, regionalizmom a národným štátom.

Je nutné podotknúť, že každý jednotlivý národný štát by mal byť spájaný so špecifickým národom. Nacionalisti považujú národný štát, vzhľadom na jeho legitimitu, za najprimeranejšiu politickú organizáciu, v ktorej je uplatňovanie politickej moci legitímne a ústavné. Národné väzby sú dôležitejšie než akékoľvek iné sociálne štruktúry, politická a kultúrna súdržnosť ľudí je fundamentálna. Nacionalizmus napokon legalizuje autoritu štátnej moci, ktorá vládne v súlade s „národnými záujmami“.¹²

Niektorí výskumníci už ideológiu nacionalizmu v modernej spoločnosti dokonca nepovažujú za relevantnú. Mala by, ako napr. predpokladal Gellner, v súčasnosti postupne naberať symbiózny charakter, pričom nacionalizmus a národ podľa neho prežije. Iného názoru bol napr. americko-nemecký politológ Ernst B. Haas, ktorý predpokladá zánik nacionalizmu. Tvrdí, že moderný národný štát zanikne pod náporom globalizovanej ekonomiky a neriadené akceptovanie imigrácie zapríčiní začiatok konca nacionalizmu.¹³

¹² Heywood 1992, s. 141-142

¹³ Haas 1997, s. 52-70

1.2. Afrikánsky nacionalizmus

V tejto stati bude afrikánsky nacionalizmus predstavený najprv z pohľadu primordiálneho prístupu, pretože práve tento prístup objasňuje podstatu afrikánskej etnicity, ktorá stojí u zrodu afrikánskej identity. Primordializmus kladie dôraz na kontinuitu a stabilitu a etnikum Afrikáncov vykresľuje ako tvorcov afrikánskeho nacionalizmu. Viera v systém, ktorá je rovnako jednou z definícií prístupu, tiež slúži k formovaniu afrikánskej identity. Následne bude pozornosť obrátená na protipól primordializmu- modernistický prístup, podľa ktorého sú entity v čase prístupné zmenám a jeho ťažisko nie je postavené na základných identitách. Modernizmus je nápomocný pri objasňovaní subjektívnych štruktúr, ako sú napr. individuálne skúsenosti a tvorí spomínané „imaginárne politické identity“. Pri formovaní afrikánskeho nacionalizmu sa vyzdvihuje rola afrikánskej kultúry a jazyka, pričom premennými v tomto procese sú aj individuálne pohnútky či emočné faktory.

1.2.1. Primordiálny prístup

Ako už bolo spomenuté, primordiálny prístup hľadá základy afrikánskeho nacionalizmu v etnických koreňoch. Za pomoci etnicity vznikla afrikánska identita, na ktorú je nazerané ako na sústavu nemenného a hlboko zakoreneného telesa. Tento prístup teda nazerá na afrikánsku identitu ako na rigidnú, časovo a funkčne neohraničenú. A vzhľadom na toto statické vnímanie neposkytuje afrikánska etnicita ani žiadny ďalší priestor pre prípadné zmeny, evolúciu mobilizácie či renesanciu afrikánskeho nacionalistického hnutia.¹⁴

Pre afrikánsky nacionalizmus bol takmer vždy charakteristický silný etnický základ. Preto sa naň nazerá ako na etnický nacionalizmus, ktorý je hybnou silou nacionalistickej mobilizácie, postavenej na zrozumiteľnej rétorike,

¹⁴ Hofmeyr 1987, s. 96- 101

náboženstve a kultúre. Sociologička Mariana Kriel pri definovaní afrikánskeho nacionalizmu napr. kladie nacionalistický aktivizmus a vyzdvihovanie etnicity na rovnakú úroveň. Podľa nej sú pojmy nacionalizmus a spolitizovaná etnicita to isté. Avšak dodáva, že v ére post-apatheidu je v Juhoafrickej republike nacionalizmus stále prítomný, a to pod rúškom nenacionalistických a rasovo rovnostárskych organizácií či občianskych spoločností. Tie sa navonok napr. nedožadujú etnickej homogenity afrikánskeho nacionalizmu alebo vytvorenia afrikánskeho volkstaatu (samostatného „bieleho“ štátu), podporujú však vzostup Afrikáncov skrz propagáciu ich kultúrnych, náboženských, rodinných a ostatných tradičných hodnôt.¹⁵ Aj z tohto dôvodu sa, podľa Krielovej, primordiálny prístup odchyľuje od svojho prvotného cieľa- mobilizácie politických síl za účelom dosiahnutia sebaurčenia.

Etnickej príslušnosti a podstate etnicity v rámci primordiálneho prístupu sa vo svojej doktorandskej práci venoval aj L. Schlemmer. V nej uvádza, že emočná náklonnosť ku tej- ktorej etnickej skupine je pre človeka prirodzená. A v prípade Afrikáncov, nehľadiac na minulosť, to nemôže byť v žiadnom prípade inak.¹⁶ Etnické povedomie sa však stáva relevantným v momente, keď sa politické nástroje využívajú na dosiahnutie etno- politických cieľov. Schlemmer už vo svojej práci neuvádza kedy, resp. ako sa etnické vedomie založené na emočnom vedení transformuje na legitímne politické hnutie. V primordiálnom prístupe sa vždy nájde priestor na zdôrazňovanie potreby pre zmenu medzi ľuďmi, skupinami ľudí či jedincami, ktorí sú kultúrne či jazykovo heterogénni. Modusom operandi je tu poukazovanie na etnické povedomie a potrebu etnickej mobilizácie, ktorej výsledok závisí od politických a socio-ekonomických štruktúr či zakorenenej ideológie.

¹⁵ Kriel 2012, s. 448- 465

¹⁶ Schlemmer 1999, s. 22-25

Najväčším nedostatkom primordialistického prístupu sa javí byť nemožnosť vysvetliť zmeny v určitom časovom období aj to, prečo je etnické povedomie niekedy výraznejšie, inokedy nie. Jadrom tohto prístupu je etnicita, ktorá je hnacou silou afrikánskeho nacionalizmu, avšak vzhľadom na jeho neohraničený časový rámec nie je možné definovať, kedy je tento etnický faktor skutočne prítomný alebo nie, prípadne či naberá na sile alebo oslabuje. Napriek tomu je dôležité etnickému pôvodu afrikánskeho nacionalizmu porozumieť.

1.2.2. Modernistický prístup

Tento prístup nie je, na rozdiel od primordiálneho, statický a pokúša sa reflektovať zmeny v čase, odohrávajúce sa v rámci nacionalistického hnutia a národnej identity. Modernistický prístup nazerá na etnicitu a „Afrikánstvo“ ako na induktívne vytvorený fenomén, vychádzajúci z afrikánskej diverzity. Tá sa tvorí medzi afrikánsky hovoriacimi bielymi obyvateľmi, ktorý skrz politické snahy a rozhodnutia speje ku určeniu politických a etnických hraníc.

Tu na seba Afrikánci nazerajú ako na skupinu ľudí, ktorá si so sebou nesie vytvorené charakteristiky a ktorá sa chcela rasovo oddeliť od zvyšku populácie. Ich domnelá čistota bielej rasy je hnacou silou, ktorá dynamicky osciluje naprieč ich sociálnymi štruktúrami. Juhoafrický profesor D.T. Goldberg napr. v jednej zo svojich prác dokazuje, že filozofia ich domnelej čistoty bielej rasy je v súčasnej, post- apartheidovskej Juhoafrickej republike stále prítomná a relevantná a aktívne formuje spoločenské pomery.¹⁷ Mimo iné poukazuje na prof. Melissu Steynovú, ktorá publikuje sériu článkov, ktoré nazýva „Biely rozhovor“ (z ang. White talk), v ktorých sa snaží o rehabilitáciu afrikánskych belochoch v post- apartheidovskej ére a volá po rekonciliácií zneváženého afrikánskeho manifestu nadvlády bielych.

¹⁷ Goldberg 2009, s. 251- 324

Zamýšľa sa nad problematickým postavením belošskej menšiny a jej úlohami v rámci multietnického diškurzu. Steynová ďalej poukazuje na to, že v tomto období bolo vynaložené malé úsilie na skúmanie reprodukcie bielej menšiny a súčasné výskumy sa skôr sústreďujú na politickú hegemoniu „čierneho zvyšku“. Tvrdí, že afrikánska čistota je historicky zahrnutá do etnického/nacionalistického diškurzu a v súčasnej JAR, kde je politika apartheidu minulosťou a Afrikánci prechádzajú krízou identity je prirodzené, že sa musia obzerať po potrebách rehabilitácie.¹⁸

Väčšina ostatných výskumníkov sa však sústreďuje na to, ako uchopiť afrikánske nacionalistické hnutie zo sociologického pohľadu. Juhoafrická politická teoretička A. Norvalová sa pokúša nájsť rovnováhu medzi rozpravami o modernej juhoafrickej spoločnosti a ideológiou afrikánskeho nacionalizmu. Sústreďuje sa na pojednávania o apartheide a na to, ako sa inštitucionalizujú konkrétne, vo svete rozšírené socio-politické vízie. Vysvetľuje, ako sa spoločnosťou vytvorený prelud apartheidu stal leitmotívom afrikánskeho nacionalizmu, ktorý bol úspešný až do reformného obdobia v 80tych rokoch. Vtedy apartheid pod rôznymi internými a externými vplyvmi prestával dávať zmysel a bola nastolená potreba sociálneho rozdelenia, nasledovaná krízou systému v rýchle sa meniacej spoločnosti. Éra, v ktorej apartheid vplýval na afrikánsky nacionalizmus sa však skončila. Norvalová mieni, že diskusie o hegemonií predchádzajú rozpravám o nacionalizme, ktorý bol v prípade Afrikáncov šitý na mieru ich vlastnej komunity a žiadnej inej.¹⁹ Ani Norvalová však nevysvetľuje postavenie individua a ako (napokon aj prečo) jednotlivec podporoval lídrov afrikánskeho nacionalizmu v rámci hegemonického diškurzu.

¹⁸ Goldberg 2009, s. 280- 297

¹⁹ Norval 1996, s. 87-88

Pri pohľade na kultúrnu a jazykovú stránku afrikánskeho nacionalizmu je zjavné, že jeho významným katalizátorom môžu byť aj afrikánske lingvistické hnutia. Získanie statusu afrikánčiny ako oficiálneho jazyka značí pre samotný afrikánsky nacionalizmus veľký úspech v oblasti posilňovania afrikánskej identity. Jazykoví nacionalisti tak šli v šľapajách Gustava Prellera, ktorý je považovaný za praotca afrikánskeho nacionalizmu, kľúčovej osoby, čo sa inštitucionalizácie afrikánčiny týka a ktorý stál pri zrode myšlienky Veľkého Treku. Profesorka afrikánskej literatúry Isabel Hofmeyr podáva kritiku na Prellerovo „Ducha tradícií“, pričom spochybňuje jeho pamäti a spomienky, ktoré tituluje ako „Imaginárny duch tradícií“.²⁰ Vo svojej eseji následne poukazuje na tri faktory, ktoré zapríčinili to, že afrikánske ženy a pracujúci ľud s nadšením vstupovali do nacionalistického hnutia. Takisto sa zmieňuje o tom, aká bola individualita dôležitá v otázkach lojality k nemu. Prvé dva faktory sú spoločný jazyk a kultúra a tým tretím je afrikánska literatúra, ktorá napomohla sformovaniu afrikánskej identity minimálne rovnakým dielom.²¹

Rola jedinca podáva dobré vysvetlenie toho, čo ľudí motivovalo k podpore alebo aktívnemu pripojeniu sa k nacionalistickému hnutiu. Zdanlivá alebo osobná skúsenosť ako sociálny konštrukt je ešte stále považovaná za relevantnú, čo sa štúdia nacionalizmu týka. A hoci síce veľmi dobre reflektuje zmeny spôsobené nacionalistickým diškurzom, na druhej strane vcelku preceňuje úlohu jednotlivcov a skupín a ich identifikáciu s konkrétnymi nacionalistickými symbolmi a hodnotami. Možno by nebolo zlé, ak by sa skôr zamerala na lepšie možnosti asimilácie jednotlivcov a ich integráciu do existujúcich štruktúr s cieľom poskytnúť lepšie vysvetlenie toho, akým spôsobom by jednotlivci mohli byť nápomocní pri pochopení nacionalistického hnutia.

²⁰ Hofmeyr 1987, s. 101

²¹ *Idib.*, s. 97-121

2. Afrikánci v rámci historického kontextu

Cieľom tejto kapitoly je poskytnúť pohľad na históriu Afrikáncov. Pozornosť sa upriami na prvé osídlenie Afrikáncov na súčasnom území JAR začiatkom 17. storočia, pokračujúc budovaním afrikánskej identity v 18. a 19. storočí s dôrazom na tie udalosti, ktoré mali najväčší vplyv na formovanie národa Afrikáncov. Jadrom bude vznik afrikánskeho nacionalizmu, jeho pôvod a podoba počas prvej polovice 20. storočia, keďže pre účely tejto práce je dôležité poznať dôvody vzniku a fungovania apartheidu, rovnako ako príčiny vzniku deklarovanej belošskej (afrikánskej) nadradenosti.

2.1. Prvé osídlenie

Prvá zmienka o usadení Afrikáncov na dnešnom území JAR sa datuje ku 6. Aprílu 1652, kedy holandský dôstojník Jan van Riebeeck dosiahol brehy Table Bay, ktoré je dnes súčasťou Kapského Mesta. Jeho loď vyslala holandská Východoindická spoločnosť (VOS, z hol. Vereenigte Oostindische Compagnie) a jej zámerom bolo vybudovanie odpočinkovej stanice pre lode plaviace sa ďalej na Východ. Toto miesto bolo neskôr pomenované ako Mys dobrej nádeje a spočiatku boli všetci jeho obyvatelia zamestnancami VOS. Po pár rokoch, kedy boli prepustení z jej služieb sa z nich stali slobodní občania (z afr. vryburghers) a mali právo si na tomto území vybudovať vlastné farmy. Výsledkom hľadania pôdy na pestovanie svojich plodín bolo, že vnikli na územie, ktoré prináležalo domorodcom skupiny Khoikhoi (v tom čase Hotentoti). Neskôr už každý holandský usadlík vlastnil otroka práve z radov Khoikhoi.²²

Z niektorých slobodných občanov sa stali farmári (Búri); tým bola od VOS pridelená orná pôda, ktorú obrábali, a takisto mali dovolené chovať svoj dobytok. VOS aj naďalej hľadala novú pôdu rovnako ako pracovnú silu, ktorú potrebovala na nových farmách. Holandskí usadlíci (nazývaní aj

²² Fisher 1969, s. 59

Trebúrovia) teda neustále vnikali hlbšie a hlbšie do vnútrozemia, primárne na územie severne a severovýchodne od Kapského Mesta (viď príloha 1). Na týchto novoobjavených územiach ale narážali na odpor domorodých kmeňov Khoisan a Xhosa, s ktorými mali konflikty. Domorodci však nedokázali dlho vzdorovať tlaku európskych kolonizátorov, čo po nie dlhom čase znamenalo zničenie ich sociálnych štruktúr.²³

Vzhľadom na vzťahy medzi holandskými usadlíkmi a miestnymi ľuďmi je zaujímavé uviesť rolu náboženstva. Sociálne a ekonomické štruktúry boli totiž vytvárané Holanskou reformovanou cirkvou (HRC), ktorá vyznávala a praktizovala hodnoty striktnej kalvinistickej viery. Avšak juhoafrický kalvinizmus bol od toho európskeho rozdielny, vzhľadom na jeho izolovanosť a absenciu osvietenstva. Juhoafrickí Calvinisti žili v presvedčení, že sú vyvolení Bohom, ktorý im vnukol doktrínu predurčenia spásy domorodcov, ktorých tým pádom považovali za divochov a necivilizovaných pohanov.²⁴ Búrovia verili, že sa stali dedičmi Božieho Paktu, o ktorom sa píše v Starom Zákone a cítili sa byť ohrozovaní čiernymi domorodcami, ktorí žili v ich okolí. Tento strach či predsudky prirodzene viedli k pocitom nadradenosti bielych Katolíkov, čím ospravedlňovali násilné podrobenie si čiernych a farebných „pohanov“.²⁵

Postupom času sa dokonca Búrovia začali titulovať ako starí Izraeliti, s ktorými ich údajne pojilo niekoľko spoločných znakov. Jedným z nich malo byť napr. to, že oba národy boli obklopené nepriateľmi napriek tomu, že sa im podarilo vybudovať silnú identitu na základe ich rasovej a náboženskej výlučnosti.²⁶

²³ Fisher 1969, s. 62- 63

²⁴ Welsh 2000, s. 49- 50

²⁵ Ibid., s. 50- 52

²⁶ Ibid., s. 58- 59

Je takisto nutné upozorniť na životný štýl Búrov mimo hranice Kapského Mesta. Vnútrozemské osídlenie bolo totiž v tej dobe veľmi riedke, každá osoba žila na ploche o rozlohe zhruba 10km² a rodiny Búrov žili od seba vo veľkej vzdialenosti. Tieto faktory viedli ku vzniku veľmi špecifického životného štýlu Búrov, pre ktorý bolo príznačné nerešpektovanie akejkoľvek autority a preferovanie separatizmu, sprevádzaného sociálnou a kultúrnou izoláciou. Jediným zdrojom vzdelania bola Biblia, v prípade búrskeho kalvinizmu Starý Zákon. Aj toto sú dôvody, prečo Búrovia považovali farebných Juhoafričanov za podradnú rasu, predurčenú slúžiť bielym ľuďom.²⁷

2.2. Južná Afrika pod nadvládou Britov

Briti prišli a prvýkrát sa zmocnili JAR v roku 1795, zotrvali však iba do roku 1803, kedy bolo po Napoleónskych vojnách územie Kapska v roku 1806 vrátené Holanďanom. Britom sa veľmi pozdávala jeho poloha, ktorá bola výhodná pre zámorský obchod. Po mierovom urovnaní a Britsko- holadskej dohode v roku 1814 tak bolo Kapsko postúpené Britom natrvalo, čo takmer okamžite započalo konflikt s Búrmami. Tí brojili najmä proti zrušeniu otroctva, ktoré Briti uzákoonili. Búrovia však tento zákon nerešpektovali, aj napriek zákazu si ponechávali čiernych otrokov, ktorých, ako bolo uvedené vyššie, považovali za menejcennú rasu. Ďalší zákon o otroctve z rokov 1833-1834 (Zrušenia aktu otroctva) už oslobodil viac než 35 000 otrokov a de facto posunul černochoch na rovnakú „vertikálnu“ úroveň s bielymi Búrmami. To bolo, prirodzene, v rozpore s kalvínskou doktrínou o bielej nadradenosti a aj preto emancipácia otrokov spôsobila hlbokú nenávisť a silnú opozíciu Búrov voči britskej nadvláde, ktorá sa v nasledujúcom období mala prehĺbovať.²⁸

Zrušenie otroctva zapríčinilo známu migráciu Búrov z Kapska, nazývanú Veľký Trek (z afr. Die Groot Trek), ktorý sa začal v roku 1835 a ktorý

²⁷ Fisher 1969, s. 69- 75

²⁸ Giliomee 2011, s. 78

absolvovalo zhruba 6 000 Búrov. V roku 1845 už toto číslo predstavovalo asi 15 000 Búrov, teda tých, ktorí opustili svoje domovy v kolónií Kapsko a hľadali nové, neobsadené územia na severe, kde sa veľké, nepracované zeme mohli stať ich novým domovom.²⁹ Tento veľký únik spod britskej nadvlády si Búrovia znovu vyložili po svojom a dávali ho do súvislosti s exodom Izraelitov z Egypta a utvrdzovali sa v tom, že sú Bohom vyvolený národ.³⁰ Vzhľadom na to, že britská vláda nebola schopná kontrolovať a spravovať novo pripojené územia okupované Búrimi, tak v roku 1852 súhlasila s uznaním nezávislej búrskej republiky –Juhoafrickej republiky (Transvaal). O dva roky na to oficiálne vznikol aj druhý búrsky štátny útvar –Oranžský slobodný štát (Oranje Vrij Staat), čím sa formálne skončila éra Veľkého Treku.

Vzhľadom na snahu Afrikáncov odlišiť sa od ostatných etník na území južnej Afriky a ich snahu o posilnenie národného povedomia a postavenia afrikánskeho národa, vyvinuli Afrikánci vlastný jazyk – afrikánčinu (afr. Afrikaans). Tento jazyk vychádza z Holandčiny, Francúzštiny, Nemčiny a domorodých jazykov kmeňov ako Khoisan a San. Formoval sa postupne, od čias prvého osídlenia územia a od 18. storočia ním hovorili už aj otroci. Briti ho tak považovali za jazyk chudobných a označovali ho napr. ako „jazyk Hotentotov“³¹ alebo „kuchynský jazyk“. Nebol to teda ani akceptovaný, ani rešpektovaný jazyk a na vtedajšom území južnej Afriky bol považovaný skôr za nástroj rezistencie voči britskej dominancii a protežovaniu jazyka anglického. Jednou z prvých formálnych snáh o spoločenské ukotvenie afrikánčiny bolo založenie Prvého hnutia afrikánčiny v roku 1875, ktoré sa však s veľkým úspechom nestretlo. Zhruba

²⁹ Giliomee 2011, s. 163 (viď príloha 2)

³⁰ Ibid., s. 167- 170

³¹ S označením jazyka „hotentotov“ sa v prenesenom význame stretávame dodnes, označuje sa ním nezrozumiteľná reč či jazyk. Tento termín zaviedli prvýkrát Holanďania kvôli pre nich nezrozumiteľnému jazyku etnickej skupiny Khoikhoi, charakteristickému pre mľaskavé zvuky.

v tomto období sa začínala objavovať aj prvá afrikánska literatúra alebo vzdelávacie inštitúcie, v ktorých boli prednášky vedené v afrikánskom jazyku. Nasledovalo založenie Druhého hnutia afrikánčiny, ktoré už v podstate pretrvalo až do roku 1925, kedy bola afrikánčina uznaná za oficiálny úradný jazyk.³²

Konflikty medzi Britmi a Búrimi vyústili až v Druhú juhoafrickú vojnu (Anglo- búrsku vojnu) medzi rokmi 1899- 1902.³³ A hoci mali Briti významnú vojenskú prevahu, po dlhú dobu nedokázali odhodlane bojujúcich Búrov zlomiť. Aj preto napr. začali praktizovať taktiku spálenej zeme a svetu predstavili prvé koncentračné tábory, v ktorých držali Búrov, vrátane žien a detí, vo veľmi biednych podmienkach.³⁴ Konečná prehra Búrov vo vojne, nasledovaná ratifikovaním Juhoafrického Aktu v roku 1910, kedy sa v réžii Britov zlúčili dve búrske a dve britské kolónie (Natal a Kapsko), znamenali vytvorenie Juhoafrickej únie. Tá síce bola britským domíniom upraveným Westminsterským štatútom, avšak so značne limitovaným vplyvom Britov. Únia od začiatku odmietala udeliť občianstvo čiernym obyvateľom a postupom času sa ukázalo, že druhá Anglo- búrska vojna veľmi dobre poslúžila aj na propagáciu a glorifikáciu bojujúcich búrskeho osobností, akými boli napr. L. Botha, Ch. de Wer alebo P. Kruger. A práve tento míľnik sa stal dôležitou symbolikou vo formovaní neskoršieho afrikánskeho nacionalizmu.

2.3. Afrikánsky nacionalizmus 30tych a 40tych rokov, obdobie apartheidu

Vytvorenie Únie hlboko rozdelilo aj samotný afrikánsky tábor. Niektorí afrikánski lídri, ako napr. Louis Botha alebo Jan Smuts, razili umiernené a liberálne vízie afrikánskeho nacionalizmu a preferovali užšiu spoluprácu

³² Hofmeyr 1987, s. 101-103

³³ Prvá Anglo- búrska vojna prebiehala v rokoch 1880- 1881.

³⁴ Welsh 2000, s. 166

a lojalitu Veľkej Británie. Ich cieľom bolo vytvorenie „bieleho“ národa, ktorý by pozostával z Afrikáncov a Britov. To však bolo v úplnom protiklade s myšlienkami ďalších afrikánskych osobností ako Daniel F. Malan či James B.M. Hertzog, ktorých ideálom bol zjednotený a exkluzívny afrikánsky národ.³⁵ A práve tento názorový rozkol bude hrať dôležitú rolu v budúcom vývoji afrikánskeho nacionalizmu.

Zástancovia oboch táborov sa však zhodovali v tom, že biela rasa musí byť privilegovaná, čiže chránená pred ostatnými rasami. Aj preto bol prvý „rasový“ zákon prijatý už v roku 1911. Bol ním Zákon o baniach a práci (z ang. Mines and Work Act), ktorý upravoval povinnosti černošských, resp. belošských pracovníkov. Ten bol nasledovaný Zákonom o pôvodných vlastníkoch pôdy (z ang. Natives Land Act) z roku 1913, ktorý už prvýkrát oficiálne segregoval černošskú majoritu (približne 80% z celkovej populácie krajiny) do rezervácií, ktoré sa nachádzali na zhruba 7% celkovej rozlohy pôdy, ktorá bola navyše málo úrodná.³⁶

V čase, keď krajinu zasiahla ekonomická kríza, zostalo mnoho afrikánskych farmárov bez práce. A aj vzhľadom na opakujúce sa suchá sa boli nútení sťahovať do mestských oblastí. Avšak na inú prácu ako na farmársku nemali potrebné skúsenosti a schopnosti. Carnegieho komisia, založená v roku 1932, klasifikovala zhruba 300 000 belochov (približne 16% vtedajšej belošskej populácie) ako veľmi chudobných, toto obdobie bolo označované aj ako obdobie „chudoby bielych“. Aj vďaka naštartovaniu ekonomiky od roku 1933 a pomoci ostatných farmárov a vlády, stabilizovaniu cien väčšiny základných potravín a právnych predpisov preferujúcich belochov pred

³⁵ Lapping 1986, s. 44- 45

³⁶ Ibid., s. 55- 60

černochmi, sa však afrikánski farmári už koncom 30tych rokov vrátili na svoje pôvodné pozície.³⁷

Afrikánski politickí lídri mali obavy pred poklesom podpory nacionalistického hnutia medzi novými „mestskými“ Afrikáncami, v ktorých prípade reálne hrozilo, že by mohli začať strácať svoju jedinečnú afrikánsku identitu. Aj preto usporiadali majestátnu oslavu pripomenutia historickej slávy Veľkého Treku, od ktorého uplynulo sto rokov. Táto epická slávnosť demonštrovala výnimočnosť Pútnikov (z afr. Voortrekkers), ktorí aj napriek utláčaniu britským impériom a neustálym ohrozovaním miestnych kmeňov dokázali dopomôcť obnoviť svoj národ a posilniť národnú identitu. Tieto udalosti porovnávali nacionalisti ku prítomnosti a dlhú, neľahkú cestu v časoch krízy, vedúcu k presídleniu do miest, považovali za symboliku, ktorá takisto mala znamenať vymetenie chudoby. Jasným posolstvom tejto oslavy teda bolo znovuzjednotenie afrikánskeho národa. Niektoré ulice sa v tom čase začali premenovávať podľa vodcov Veľkého Treku a okázalosť tejto udalosti v mnohom pripomínala vtedajšie európske kulisy: „Bolo to úplne ako v Norimbergu, keď sa na 200 000 ľudí na Hore Monumentu³⁸ zišlo na najväčšom, najprepracovanejšom a najemotívnejšom zhromaždení Afrikánskeho ľudu v histórii“, píše vo svojej knihe profesor politických vied Adrian Guelke.³⁹ Prirovnanie ku nacistickému Nemecku je v tomto bode viac než príhodné: práve v tomto roku bola založená organizácia Vozové obrany.⁴⁰

Paralel s Hitlerovým národným socializmom bolo viacero: mnoho afrikánskych politikov napr. sympatizovalo s nacistickou ideológiou ešte

³⁷ Lapping 1986, s. 60

³⁸ Hora Monumentu, z angl. Monument Hill (afr. Voortrekker Monument) ležiaca v Prertórii, je najpopulárnejšou pripomienkou Veľkého Treku v súčasnej JAR.

³⁹ Guelke 2005, s. 92

⁴⁰ Vozové obrany (z afr. Ossewa Brandwag), bola paramilitárna krajne pravicová organizácia, v čase druhej svetovej vojny fungujúca ako podpora nacistického Nemecka v Južnej Afrike.

pred vypuknutím vojny, a hoci boli tieto dve ideológie dosť podobné, afrikánsky nacionalizmus a idey o zachovaní bielej rasy neboli odvodené z nacizmu, vybrali si z neho len niektoré charakteristiky ako napr. oslava rasy, vodcu alebo krvi.⁴¹ A aj napriek tomu, že obe ideológie vychádzali s kresťanského nacionalizmu, na rozdiel od Národného socializmu nemal ten afrikánsky ambície vyhubiť menejcennú rasu, iba ju utláčať a marginalizovať.⁴²

Jazyk, spoločne s afrikánskym kalvinizmom predstavovali symboly konsolidácie nacionalistického hnutia. Vďaka kodifikácií afrikánčiny sa vzráhalo nacionalistické hnutie a samotný jazyk sa stal hlavným posolstvom toho, čo znamená byť Afrikáncom na politickej, kultúrnej alebo spoločenskej úrovni. Štandardizovaný afrikánsky jazyk nepredstavoval len nesúhlas s angličtinou, ale aj rasové a triedne uznanie Afrikáncov.⁴³ Druhé hnutie afrikánčiny stálo pri zrode tajnej organizácie Afrikánske Bratstvo (z afr. Afrikaner Broederbond), z ktorého vzišla Federácia Afrikánskych Kultúrnych Asociácií (z afr. Afrikaanse Kultuurvereniging), ktorá sa postupom času stala najväčším konglomerátom afrikánskych kultúrnych organizácií. Afrikánske nacionalistické myšlienky šírili afrikánske noviny ako Volksblad, Transvaler alebo die Burger (noviny vydávané v afrikánčine sú v JAR stále bežne dostupné) a svoju významnú rolu v tomto procese tiež hrali Afrikánske ženské hnutie alebo Afrikánska obchodná únia. V tomto ohľade bol spoločenský, kultúrny alebo jazykový diškurz vnímaný veľmi vážne.

⁴¹ Gillomee 2011, s. 122

⁴² Ibid., s. 123- 124

⁴³ Ako afrikánčina, tak aj angličtina boli v tom období oficiálnymi jazykmi, neplnili však rovnakú socio-ekonomickú rolu. Afrikánsky jazyk bol skôr považovaný za jazyk „bielej vidieckej oblasti“, kým angličtina bola rozšírená vo veľkých mestách. Po kríze a sťahovaní sa Afrikáncov do miest boli títo farmári nútení byť bilingválni, keďže angličtina bola rozšírenejšia a anglofónna populácia neovládala afrikánčinu. To ju viedlo k nadväzovaniu a udržiavaniu vzťahov s ostatnými anglofónnymi krajinami, zatiaľ čo Afrikánci inklinovali ku separatizmu (Welsh 2000, s. 154)

Vplyv Veľkej Británie na tvorbu politiky Južnej Afriky bol značne obmedzený od roku 1931, kedy sa krajina oficiálne stala britkým domíniom a kedy bol schválený Unionistický zákon. Britský generálny guvernér bol síce stále tou rozhodujúcou osobou pri schvaľovaní zákonov, avšak nemal možnosť sa o nich radíť s britskou vládou.⁴⁴ Implementácia politiky apartheidu bola len vyvrcholením afrikánskeho nacionalizmu, ktorý bol formálne uzákonený v roku 1948 po víťazstve Znovuzjednotenej Národnej Strany (Herenigde Nasionale Party, HNP) vo voľbách. Tým oficiálne započala éra presadzovania Afrikáncov v politickej, kultúrnej a socio-ekonomickej oblasti. Toto nadržiavanie bolo citelné vo všetkých sférach bežného života- vo vzdelaní, náboženstve alebo poskytovaní zdravotnej starostlivosti. V prvej fáze, známej ako Malý apartheid, bol napr. ustanovený zákon O zákaze zmiešaných manželstiev.⁴⁵ Po schválení ďalších zákonov- O registrácii obyvateľstva a Území určenom pre skupiny boli vytvorené 4 rasové skupiny: belosi, černosi, farební a Aziati/ Indovia. V roku 1960 táto politika kulminovala v tzv. Veľký apartheid, kde výsledkom totálnej rasovej segregácie bolo vytvorenie tzv. bantustanov, umelo vytvorených území určených pre černošské obyvateľstvo. Medzi rokmi 1960 - 1980 bolo do týchto bantustanov násilne premiestnených zhruba 3,5 mil. černochoch, ktorí boli využívaní ako lacná pracovná sila pre primárne v mestách žijúcu beloškú populáciu. A hoci napr. v rozmedzí rokov 1976 - 1981 boli sformované 4 bantustany, ktorým bola udelená nezávislosť, táto sa javila iba ako ilúzia.⁴⁶

⁴⁴ Welsh 2000, s. 160

⁴⁵ Ibid., s. 162

⁴⁶ Na právnom základe ústavného zákona O bantustanoch z roku 1971 mali tieto územia umožnené nadobudnúť štatút samosprávy, ktorá však bola podmienená odňatím juhoafrického občianstva, a to v deň vyhlásenia nezávislosti. Túto možnosť sa rozhodlo využiť 4 z 10 „slobodných“ bantustanov, ktoré však neboli medzinárodné uznané a ktoré následne čelili územnej roztrieštenosti. Aj preto vyznieval koncept „segregovaný, no rovný“ iba ako chiméra (Guelke 2005, s. 102- 103).

Na základe referenda v roku 1960, ktorého sa mohla zúčastniť jedine belošká populácia, bola vyhlásená samostatná Juhoafrická republika, čím boli definitívne prerušené všetky väzby s Veľkou Britániou, členstva v Commonwealthe nevynímajúc.

Podľa novej juhoafrickej ústavy z nasledujúceho roku, sa stal hlavou štátu prezident. Po silnej kritike medzinárodného spoločenstva, vzťahujúcej sa na opakujúce sa porušovanie ľudských práv, bola táto ústava pozmenená v roku 1983, čo znamenalo napr. aj zrušenie postu predsedu vlády. Jeho kompetencie prevzal prezident, čím nadobúdala významnú politickú moc. Bol taktiež sformovaný trojkomorový parlament, v ktorom každú komoru reprezentoval jeden rasový segment- biely, farebný a ázijský/ indický. Černošská populácia zostávala z politického života naďalej vylúčená.

Koncom 80tych rokov, po sérii krviprelievania a násilných stretov vládnych zložiek a čiernej opozície sa JAR ocitla v medzinárodnej izolácii. Bolo zrejmé, že režim apartheidu už nebol udržateľný a po období krízy medzi rokmi 1985 - 1989 bola prijatá séria reforiem, ktorá napokon znamenala odstúpenie vlády prezidenta de Klerka. Novej vlády nad krajinou sa ujala černošská majorita vedená novým prezidentom Nelsonom Mandelom. Tým v krajine započala nová demokratická éra.

3. Obdobie transformácie

Táto kapitola sa zameria na éru politickej transformácie od obdobia konca vlády apartheidu smerujúcej ku jednotnej, demokratickej a kozmopolitnej Juhoafrickej republiky. Zaoberať sa bude aj procesom vyjednávania a tiež o tým, ako sa Afrikánci transformovali v politickej, socio-ekonomickej a jazykovej oblasti. Uvedené bude taktiež to, ako sa vyrovnávali so stratou politického vplyvu a ich novým statusom, ktorý vyústil v postavenie jednej z mnohých juhoafrických menšín. Ťažisko bude taktiež položené na zmeny afrikánskej identity a jej krízu, ktorá nastala v momente odovzdania politickej moci bývalej Národnej Strany súčasnej vládnej strane Africkému Národnému Kongresu (African National Congress, ANC).

3.1. Priebek transformácie

Rok 1980 započal obdobie prvých rokovaní medzi NP a ANC, ktoré viedli ku známemu prejavu vtedajšieho prezidenta F.W. de Klerka pri každoročnej príležitosti otvorenia parlamentu 2. februára 1990. V tomto príhovore de Klerk oznámil koniec apartheidu a okamžité prepustenie politických väzňov. Vyzval ku sérii dialógov, ktoré viedli ku vytvoreniu rámca pre novú ústavu, demokratického konsenzu, čo kulminovalo až po prvé slobodné voľby v roku 1994. Tých sa už mohli zúčastniť všetci občania bez ohľadu na farbu pleti. Obdobie rokov 1990 - 1994 sa označuje ako prvá fáza transformácie. Primárnou úlohou NP tu bolo dosiahnutie takej dohody, ktorá by spôsobila čo najmenšie „škody“, kde by si afrikánska menšina mohla udržať svoje privilegované postavenie, a to najmä v štátnej správe, ozbrojených zložkách či v hospodárskej sfére. Nemenej dôležité pre nich bolo aj to, aby proces

predania moci neznamenal perzekúciu Afrikáncov, prípadne porušovanie práv tejto menšiny.

Druhá fáza transformácie sa odhrala v rozmedzí rokov 1994 - 1999, čiže do konania druhých volieb. Tieto voľby sú považované za úspech z pohľadu demokratickej súťaže a znamenali tiež koniec éry Mandelu, ktorý sa vzdal kandidatúry a namiesto ktorého bol zvolený Thabo Mbeki ako druhý černošský juhoafrický prezident. Bolo to obdobie implementácie finálnej podoby novej ústavy, dnes považovanej za jednu z najpokrokovejších na svete. Pre spoločnosť JAR po apartheide bolo kľúčovou otázkou to, ako sa vysporiadať s minulosťou plnou porušovania ľudských práv a ako vytvoriť novú politickú kultúru, ktorá by nebola rozdeľovaná rasovo a etnicky, ale posúvala by sa smerom k dúhovému národu- metafore, ktorú spopularizoval arcibiskup Desmond Tutu a ktorá zosobňovala vidinu novej, jednotnej populácie JAR. Dialógy vyústili do vzniku Zákona o propagácii národného zjednotenia a uzmierenia č. 34 (z ang. the Promotion of national unity and reconciliation act 34) z roku 1995, ktorým bola zriadená Komisia Pravdy a Uzmierenia (z ang. Truth and reconciliation commission, TRC), ktorej úlohou bolo propagovanie národného zjednotenia a pomoc pri prekonaní nespravodlivostí, spáchaných od roku 1960.⁴⁷ TRC vydávala viaceré vysoko optimistické prognózy, spojené s eufóriou a ilúziou národného uzmierenia, ktoré propagoval Nelson Mandela.⁴⁸

Transformácia krajiny viedla ku myšlienke „novej Južnej Afriky“, v ktorej by kľúčovú rolu hrali nové národné symboly. Budovanie dúhového národa malo evokovať „rozdielny, no zjednotený národ“ a živeniu tohto mýtu významne napomáhala aj Mandelova charizma, čím sa téza šírila do všetkých končín

⁴⁷ Spence, Welsh 2011, s. 98

⁴⁸ Ibid., s. 98- 99

rasovo hlboko rozdeleného národa.⁴⁹ Túto víziu takisto posilňovali tri základné princípy: budovanie národa, uzmierenie a rasová rovnosť. V spoločnosti, v ktorej sa po apartheide mali stať slová rasa a etnicita marginálnymi a ktorá bola živená ilúziou rasovej harmónie, čo by dôsledok politickej transformácie, však rasová kategorizácia pokračovala aj naďalej.⁵⁰

Vytvorenie novej, zjednotenej národnej identity teda nebolo jednoduchou úlohou a to najmä preto, že krajina postrádala prirodzenú národnú identitu a zmysel pre národnosť už dlhodobo. Juhoafrická spoločnosť bola značne heterogénna a hlboko segmentovaná nie len na základe kultúry, rasy, jazyka, náboženstva a rozdielnej histórie, ale takisto čo sa ekonomického a triedneho statusu týka. Ako bolo spomenuté v úvode práce, súčasná JAR ešte stále oficiálne rozdeľuje Juhoafričanov do štyroch skupín na základe rasy (belosi, černosi, farební a Aziati/ Indovia) a v súčasnosti, podľa ústavy už aj do jazykových skupín.⁵¹ Aj preto sa vytváranie národnej identity stalo jednou z horúcich tém pri rozložení moci v období po páde apartheidu.

3.2. Politická transformácia JAR

Na to, aby mohol prebehnúť pokojný prechod ku demokracii, bola po prvých voľbách na krátku dobu ustanovená Vláda národnej jednoty (z ang. Government of National Unity, GNU). GNU mala charakter veľkej koalície víťazných ANC, Inkatha Freedom Party (IFP) a NP a mala dohliadať na elementárnu politickú stabilitu počas transformácie.⁵² Táto koalícia však fungovala iba do roku 1996, kedy z nej de Klerk, spoločne so svojou NP vystúpil. Táto udalosť znamenala, že ako Afrikánci, tak aj ostatné skupiny anglicky hovoriacich belochov ostali bez akéhokoľvek formálneho politického zastúpenia. Neskôr, keď de Klerk rezignoval zo všetkých

⁴⁹ Bornman 2010, s. 238

⁵⁰ Spence, Welsh 2011, s. 102

⁵¹ Bornman 2010, s. 239 (viď prílohu č. 3)

⁵² Clark, Worger 2004, s. 69

politických funkcií, čím de facto spáchal politickú samovraždu NP, jeho nasledovník Marthinus van Schalkwyk po volebnom debakli v roku 2004 dokonca odporučil podporiť ANC pod vedením Mbekiho⁵³, o čom ešte bude reč neskôr.

Politická marginalizácia spôsobila vo vnútri afrikánskeho nacionalistického hnutia hlbokú krízu, čoho dôsledkom bolo jeho štiepenie. Protichodné vízie afrikánskych nacionalistov však boli citeľné už začiatkom reformného obdobia v roku 1980, kedy sa Konzervatívna strana (Conservative Party, CP) oddelila od NP a ďalších pravicových strán ako Slobodná Fronta (Freedom Front, FF), Obrozená národná strana (Herstigte Nationale Party, HNP) a na vzostupe tak boli organizácie ako Afrikánska ľudová únia (Afrikaner Volksunie) alebo Afrikánske hnutie odporu (Afrikaans Weerstandsbeweging, AWB). A aj napriek ich chabým volebným výsledkom v období 1981- 1994 a klesajúcej podpore (tento trend pokračoval aj v nasledujúcich voľbách v r. 1999, viď príloha 4), mali stále vplyv na formovanie afrikánskeho nacionalizmu v období transformácie a aj po ňom. Pokúšali sa totiž ochraňovať identitu Afrikáncov separovaním, resp. vyhraňovaním sa voči ostatným rasovým skupinám, pretože s konceptom „jeden národ“ nesúhlasili.⁵⁴

FF bola jedinou afrikánskou pravicovou stranou, ktorá sa zúčastnila volieb v roku 1994. Získala 2,2% hlasov a 9 kresiel (v nasledujúcich voľbách už nezískala ani 1% a stratila 6 kresiel). NP, ktorá sa snažila dištancovať od minulosti spätéj s apartheidom, núkala členstvo ľuďom všetkých rás a etnických skupín, ktorí sa napokon aj stali jej hlavnou voličskou základňou a v prvých voľbách získala 20,4% hlasov a 82 kresiel. V roku 1999 však, už ako Nová Národná Strana (New National Party, NNP), iba necelých 7% a 28

⁵³ Spence, Welsh 2011, s. 121

⁵⁴ Ibid., s. 127

kresiel. Výsledky takisto kopírovali geografické rozmiestnenie Afrikáncov, keďže NP vyhrala Západnom Kapsku a o tri kreslá v prospech ANC prehrala v Severnom Kapsku. Vo zvyšných provinciách získala od 3 do 21 kresiel.⁵⁵ Afrikánski voliči boli značne polarizovaní. Niektorí dokonca volili ANC alebo iné „černošské“ strany a afrikánska jednota bola znovu v ohrození.⁵⁶

Už prvé demokratické voľby teda okamžite predznamenovali ďalší politický vývoj. V Národnom Zhromaždení bolo na základe novej ústavy prerozdelených 400 kresiel, ktoré proporcionálne pripadli každej zo zvolených strán (aj menšinových, nebolo stanovené volebné kvórum), v Senáte (predchodca súčasnej Národnej rady provincií), zase každá z deviatich provincií dostala 10 kresiel, čo malo znižovať očakávané napätie v spoločnosti. Účel volieb bol splnený, keďže tie sa niesli v pokojnej atmosfére. A hoci mandát získalo sedem politických strán (14 v roku 1999), stranický systém v krajine nie je extrémne fragmentovaný⁵⁷ a hlavný politický súboj sa odohrával medzi ANC a NP/NNP (v súčasnosti DA). ANC siahala po ústavnej väčšine a aj v súčasnosti zostáva stranou s predominantným postavením.⁵⁸

3.3. Zmeny v období transformácie

V tejto stati bude pozornosť obrátená na najvýznamnejšie zmeny, ku ktorým došlo počas obdobia transformácie a ktoré majú vplyv na JAR dodnes. Konkrétne pôjde o procesy v oblasti hospodárstva a jazykovej politiky. Popísané udalosti vyvrcholili v emigráciu a krízu afrikánskej identity, čomu bude venovaný priestor následne.

⁵⁵ Spracovanie elektronických zdrojov z výsledkov volieb rokov 1994 a 1999

⁵⁶ Bornman 2010, s. 248

⁵⁷ Za vyšším počtom politických strán v parlamente možno hľadať viacero faktorov. V prvom rade je to zapríčinené kombináciou proporcionálneho volebného systému a výrazných osobností, ktoré kandidovali. A za druhé je to absencia volebného kvóra (dokonca aj strana s 0,5% získaných hlasov mohla uspieť) v kombinácii s nerovnomernou distribúciou segmentov spoločnosti v krajine (Doorenspleet, Nijzink 2014, s. 196)

⁵⁸ V posledných voľbách, 8. Mája 2019 obdržala ANC dokonca 57,5% hlasov, čo znamená 230 z celkových 400 kresiel v Národnom Zhromaždení.

3.3.1. Zmeny v hospodárstve

Zapojenie všetkých vrstiev spoločnosti do procesu budovania hospodárstva bola jednou z najdôležitejších zmien, ktoré vláda ANC na začiatku obdobia transformácie učinila. Zmena v tejto oblasti bola skutočne kľúčovou, čo sa týka začiatku nápravy odstraňovania vzniknutých rozdielov v spoločnosti. Dovtedy znevýhodňovaná černošská populácia sa zapojením sa do oblasti štátnej správy stala určitým propagátorom rovnosti. Tá je v ústave definovaná nasledovne: „Verejná správa musí byť široko zastúpená Juhoafrickým ľuďom, pričom zamestnanosť a personálny manažment musia fungovať na princípoch schopností, objektivity, nestrannosti a potreby odstraňovania rozdielov z minulosti a to tak, aby bola dosiahnuté široké zastúpenie.⁵⁹ Spoločne s týmito intervenciami boli predstavené aj nové smerovania politiky v tejto oblasti- Hospodárske Splnomocnenie černochoch (Black Economic Empowerment, BEE) a politika Pozitívnej Diskriminácie (Affirmative Actions, AA). V roku 1998 bol taktiež napr. uzákonený Zákon o rovnosti pri zamestnávaní (Employment Equity Act, EEA). Do hospodárstva teda bola implemetovaná myšlienka pozitívnej diskriminácie černošského obyvateľstva, ktorá tým začala byť uprednostňovaná pred belochmi. Politika BEE oprávňovala spoločnosti čerpať pôžičky alebo pomoc od poradenských služieb za účelom zlepšenia ekonomického postavenia černošskej populácie v JAR. V niektorých povolaniach boli zavedené kvóty na prijatie černošských zamestnancov, to isté platilo v prípade prijímania študentov na základne a stredné školy alebo univerzity. Boli vytvárané nové pracovné miesta, kde vzhľadom na politiku AA malo černochoch pripadnúť až 80% z nich. A dodržiavanie týchto podmienok bolo striktné: ak by sa firma rozhodla nedodržať tieto rasové kvóty, bola by donútená prezamestnať pracovníkov, v opačnom prípade by im hrozilo zrušenie kontraktu⁶⁰ (so

⁵⁹ Ústava JAR

⁶⁰ Kriel 2012, s. 452

štátom). Bolo by prekvapením, ak by táto situácia nenahrávala viac zamestnávaniu ľudí s nevyhovujúcimi schopnosťami a nedostatočným vzdelaním.

A hoci na jednej strane BEE a AA spočiatku zvýšilo percento černošských podnikateľov a černochoch vo vedúcich pozíciách⁶¹, na strane druhej tieto ekonomické zásahy vo všeobecnosti ešte zhoršovali situáciu, keďže nová, privilegovaná vrstva černošských superzbohatlíkov iba prehlbovala priepasť medzi bohatými a chudobnými. Čoraz viac Afrikáncov pritom nedokázalo nájsť uplatnenie a takisto začalo čeliť chudobe. Veľkému množstvu mladých Afrikáncov boli zamietnuté štipendiá, nemali nárok nastúpiť do práce a úspory ich rodičov sa pomaly míňali.⁶² V tomto zmysle sa nepreukázala efektívnosť AA a BEE a táto novo nastolená politika skôr spôsobovala dezilúziu a to nie len medzi belochmi, ale aj zvyškom populácie. Výsledkom AA a BEE navyše bolo aj nové rasové triedenie spoločnosti, kde sa belošská menšina nachádzala na samom spode. Škatuľkovanie na základe rasy sa teda ešte viac prehlbovalo, na čo doplácala najmä pracujúca a nižšia stredná trieda Afrikáncov, doposiaľ zamestnaná v štátnej sfére.

Záujmy týchto Afrikáncov zastupovala a chránila vplyvná odborová organizácia Solidarita (afr. Solidariteit), prv známa pod názvom Bannícka únia (Mine Workers' Union, MWU). Tá si v období transformácie udržiavala prominentné postavenie, pretože od roku 1994 bola súčasťou rokovaní o otázkach dodržiavania a ochrany práv menšín, čím sa iniciatívne spolupodieľala na budovaní Afrikánskej identity v novej JAR. Samotná MWU bola založená v roku 1902, aktívne podporovala Afrikánske nacionalistické hnutie a do konca 70tych rokov aj režim apartheidu, a aj preto

⁶¹ Napr. na burze v Johannesburgu sa zvýšil podiel spoločností s černošským vedením z 4,6 mld randov v roku 1995 na 67 mld. v septembri roku 1998. Podiel černošských zamestnancov v štátnej správe taktiež stúpol, a to z 2% v roku 1994 na 30% v roku 1996 (Clarc, Worgel 2004, s. 122)

⁶² Clarc, Worgel 2004, s. 122- 123

sa medzičasom stala stabilným vládny partnerom. U pracujúcich belochov zaistovala volebnú podporu pre NP, výmenou za čo mala belošská pracujúca trieda zabezpečené pracovné príležitosti a iné benefity, ako napr. nárok na penziu či zdravotnú starostlivosť.⁶³

Začiatkom 90tyh rokov volala MWU po zjednotení s ostatnými beloškými úniami, aby sa mohli vyrovnat' vplyvnej černošskej organizácii Snem juhoafrických odborov (South African Trade Unions, COSATU)⁶⁴ a pokračovala v nastavenom kurze ochrany pracujúcich belochov a kritiky NP, ktorá podľa nich ustupovala od ideí nadradenej bielej rasy. Aj kvôli podobnej rasistickej rétorike sa MWU dostala do izolácie. No po kompletnej zmene stratégie v roku 1997, kedy upustila od rasizmu a naratívu ochrany afrikánskeho nacionalizmu, pričom si osvojila neoliberálne myšlienky, sa MWU stala skutočnou oporou pracujúcej bielej vrstvy. V roku 2001 si zmenila názov na spomínanú Solidaritu, čo má symbolizovať transformáciu z malej pravicovej únie na pokrokovú odborovú organizáciu, ktorá má v rámci politických dialógov, týkajúcich sa Afrikáncov, stále značný plyv.⁶⁵ Táto, pre Afrikáncov významná organizácia, ešte bude spomenutá v ďalších kapitolách.

3.3.2. Nová jazyková politika

Vážnym problémom v otázkach znovuusporiadania spoločnosti v období po apartheide bolo aj postavenie Afrikáncov. Podľa národného prieskumu z roku 1997 bolo používanie jazyka jednou z najzraniteľnejších oblastí bielych, afrikánsky hovoriaci Juhoafričanov. Strata jazyka by sa u nich rovnala spáchaniu národnostnej samovraždy.⁶⁶ Nie je prekvapením, že afrikánčina,

⁶³ Beinart 1995, s. 184

⁶⁴ COSATU, spoločne s Juhoafrickou Komunistickou Stranou (South African Communist Party, SACP) vytvorilo formálnu alianciu s vládnu ANC, ktorá trvá dodnes a aj kvôli tomu SACP napr. stále samostatne nekandiduje vo voľbách.

⁶⁵ Magaziner 2016, s. 134

⁶⁶ Schlemmer 1999, s. 32

ktorá sa formovala od 17. storočia, bola významnou súčasťou hrdo a ťažko nadobudnutej identity, ktorá v sebe nesie národné dedičstvo, kultúrne hodnoty a ktorá je prameňom afrikánskej histórie. Z tohto pohľadu je pre Afrikáncov možné považovať zmeny, ku ktorým začalo dochádzať v období transformácie, za veľmi bolestivé.

NP chcela počas vyjednávania afrikánčine udržať rovnaký status, aký mala pred rokom 1994 a to preto, aby v budúcnosti úplne neustúpila v prospech angličtiny. To však nebolo možné, pretože ANC jednak presadzovala právnu implementáciu ostatných miestnych jazykov, avšak nevyžadovala, aby bolo so všetkými jazykmi zaobchádzané rovným dielom. Podľa novej ústavy sa teda afrikánčina stala jedným z 11-tich úradných jazykov, v skutočnosti však bola do veľkej miery marginalizovaná. Pre postapartheidnú ANC v sebe tento jazyk stále niesol dedičstvo apartheidu a aj preto sa pokúšala pretláčať a uprednostňovať angličtinu ako hlavný komunikačný jazyk a afrikánčinu mnohokrát verejne označovala za jazyk apartheidu. V jednom momente sa dokonca dikutovalo o tom, že sa angličtina stane jediným jazykom používaným v armáde a polícii.⁶⁷

Postupné oslabovanie afrikánčiny síce bolo badateľné od začiatku 70tych rokov, kedy prechádzalo krízou aj Afrikánske nacionalistické hnutie, no po roku 1994 ju čakalo zjavne najťažšie obdobie vo svojej existencii. V období po roku 1994 napríklad rapídne kleslo používanie jazyka v rámci reklamnej, komerčnej alebo priemyselnej oblasti. Niektoré afrikánske spoločnosti sa dokonca rozhodli premenovať, len aby zamaskovali svoj pôvod. Úbytok používania afrikánčiny bol zjavný aj vo vysielaní televízie či rádia. Ako dobrý príklad môže poslúžiť programová štruktúra Juhoafrickej vysielacej korporácie (South African Broadcasting Corporation, SABC), ktorá v roku 1995 odvysielala 34% programov v afrikánčine, zatiaľčo v roku 1996 to už

⁶⁷ Goldberg 2009, s. 101

bolo iba 3,6%, čo bolo menej než v jazykoch kmeňov Zulu alebo Xhosa. V súčasnosti už na letiskách či vlakových staniciach taktiež nie je počť oznamy v afrikánčine, značná redukcia jazyka je citel'ná aj na úradoch či v oblasti súdnicstva.⁶⁸ Ešte v roku 1996 pritom afrikánčina bola prvým jazykom 58% bielej, ako aj 81% zmiešanej populácie.⁶⁹

3.3.3. Emigrácia

Ostatní Afrikánci, ktorí neboli spokojní so zmenami a transformáciou krajiny, nesúhlasili s prevzatím moci ANC a odmietali sa prispôbiť zmenám nastoleným počas rokovaní, zvažovali možnosť emigrácie. Tí emigranti, ktorí opustili krajinu po roku 1994, už nemali o budúcnosti krajiny žiadne ilúzie. Strata etnicky „čistého“ štátu s dominantným postavením privilegovanej beloškej vrstvy, ktorá viedla k uvádzanej kríze identity, strata politickej moci, čoho výsledkom mal byť znemožnený prístup do štátnej správy a nemožnosť chrániť výsady afrikánskeho jazyka – to všetko uľahčovalo rozhodnutie emigrovať. Afrikánci sa navyše obávali, že ohrozené by mohli byť aj ich menšinové práva, čo by ešte umocnilo ich kultúrnu a politickú bezmocnosť.

Najdôležitejším impulzom k emigráciám však bolo čosi iné: zvyšujúca sa kriminalita a násilie.⁷⁰ Takmer každý Afrikánsky emigrant, prípadne niekto z okruhu jeho rodiny mal nejakú skúsenosť so zločinom ako krádež, únos alebo vražda. Obavy o vlastnú bezpečnosť znemožňovali Afrikáncom zostávať v krajine. Existovali však aj ďalšie dôležité faktory: nespôsobilosť a neschopnosť vládnych orgánov, vysoká korupcia a chaos vo verejnej

⁶⁸ Louw 2004, s. 48

⁶⁹ Statistics South Africa 2004, s. 4- 9

⁷⁰ Od roku 1990, kedy všetci obyvatelia dostali možnosť slobodne sa vrátiť do bývalých „bielych“ zón, prechádzala JAR krízou zákona a poriadku, čoho príčinou bolo enormné zvýšenie počtu vrážd, lúpeží, prepadnutí, únosov, vlámaní alebo drogovej trestnej činnosti. Medzi rokmi 1994- 1999 sa počet lúpeží zvýšil o 120% a podiel násilných trestných činov vzrástol o 22% a podľa správy Interpolu vykazovala JAR v roku 1998 najvyšší počet násilne motivovaných vrážd na počet obyvateľov na svete (Louw 2004, s. 52- 57).

správe, znižujúca sa úroveň vzdelania a zdravotnej starostlivosti, šíriaca sa epidémia HIV, vysoká miera nezamestnanosti, pretrvávajúca nemožnosť pracovného uplatnenia, nedôvera vo vládu ANC, vysoké dane z príjmu, vysoká inflácia a nestabilná mena.⁷¹

Okrem susediacich afrických štátov sa najpopulárnejšími destináciami afrických imigrantov stali Spojené štáty americké, Austrália, Kanada, Nový Zéland a Veľká Británia. Anglicky hovoriace krajiny prvého sveta, ktoré boli otvorené menšinám a mali podobné kultúrne, náboženské a biologické pozadie.⁷² Presný počet vysídlených Afrikáncov v období po konci apartheidu je však neurčitý, nakoľko štatistiky sa rôznia. Podľa oficiálnych štatistík emigrovalo z JAR medzi rokmi 1986 - 2000 303 111 beloškých Juhoafričanov⁷³, pričom 5 hlavných uvedených krajín prijalo medzi rokmi 1989- 1997 tri štvrtiny všetkých juhoafrických emigrantov, čo činí 311 000 ľudí, pričom tento počet neustále narastá.⁷⁴

Vzhľadom na to, že zhruba 20% z týchto emigrantov bolo vysokoškolsky vzdelaných, sa JAR v ére post- apartheidu musela vážne zaoberať aj s únikom mozgov, ktoré zaiste zanechalo stopy na neskoršom hospodárskom vývoji krajiny.⁷⁵ Rozhodnutie opustiť krajinu a usadiť sa za oceánom bolo mnohokrát zväčša ťažkým rozhodnutím, ktoré dokonca mohlo viesť ku rozdeleniu rodiny a aj preto sa spočiatku stretáva s negatívnymi reakciami: africkí imigranti boli nazývaní aj zbabelými rasistami, ktorý nemajú

⁷¹ Louw 2004, s. 52- 57

⁷² Ibid., s. 48

⁷³ Statistics South Africa 2015, s. 4

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Projekt SANSA (z angl. prekladu Juhoafrická sieť zručností v zahraničí) sa pokúsila vyrátať autentický odhad počtu „profesionálnych“ emigrantov. Z údajov vyplynulo, že po roku 1994 sa z JAR vysťahovalo o 55% viac odborníkov než pred týmto rokom, čo zodpovedalo počtu 41 980 „profesionálnych“ emigrantov (Louw 2004, s. 44)

snahu spolupodieľať sa na budovaní novej JAR, ako aj na novej afrikánskej identite.⁷⁶

Väčšina týchto emigrantov by sa časom pravdepodobne vrátila späť domov, v súčasnosti si to však stále nedokážu predstaviť kvôli vysokej miere kriminality a násilností. Niektorí z nich nie sú radi za to, že emigrovali, hoci to bolo nevyhnutné. Ďalší sa dokázali prispôbiť a v zahraničných komunitách uchovávajú afrikánsku kultúru a tradície.⁷⁷ Otázkou však je, dokedy sa im to bude dariť, nakoľko najmä mladá generácia sa dokáže rýchlo asimilovať, a tak reálne hrozí, že pretrvanie identity druhej či tretej generácie afrikánskych emigrantov v zahraničí bude onedlho zabudnutá.

3.3.4. Kríza afrikánskej identity

Transformácia politickej moci a „degradácia“ Afrikáncov do pozície jednej z menšín nastolila mnoho otázok o identite Afrikáncov a ich integrácií do multietnickej spoločnosti JAR v období po apartheide. Hoci obdobie transformácie trvalo relatívne krátko, znamenalo veľký zásah do hlboko zakoreneného afrikánskeho nacionalizmu a bolo predmetom vážnych debát o podstate Afrikanizmu, ktorý bol omnoho viac relevantný pred rokom 1994 než v decentralizovanej spoločnosti novej JAR.

Prvotnú eufóriu zo vzniku novej JAR, kedy si väčšina Afrikáncov myslela, že minulosť môže byť prekonaná a oni sa stanú súčasťou novej africkej spoločnosti, vystriedala dezilúzia, sklamanie, pocity trpkosti a odcudzenia. Domnievali sa, že TRC bola voči Afrikáncom a NP zaujatá a jej úlohou ich bolo skôr zosmiešniť či ponížiť. Vystupovanie bývalého prezidenta de Klerka rovnako považovali za zradu, páchajúcu na afrikánskych voličoch. Tí si po odovzdaní moci černošskej väčšine začali uvedomovať, že politické a socio-ekonomické zmeny sa dostávajú za hranicu únosnosti. Rozumeli potrebám

⁷⁶ Louw 2004, s. 51- 52

⁷⁷ Ibid., s. 51- 52

a snahám väčšiny o posilnenie svojho postavenia, nečakali však, že to výrazne oslabí ich vlastné postavenie. Súhlasili s tým, že domorodé jazyky budú postavené na úroveň afrikánčiny a angličtiny, no ťažko sa zmierovali s tým, že z afrikánčiny sa stáva periférny jazyk. V rámci juhoafrického diškurzu nenamietali voči pozdvihnutiu africkej histórie, no nepredpokladali, že ich vlastná minulosť bude temer kriminalizovaná. Cítili sa ako druhoradí občania a cudzinci vo vlastnej krajine.⁷⁸

Tieto negatívne dojmy a sklamanie týkajúce sa afrikánskej identity sa prehlbovali, a to hlavne za úradovania Thaba Mbekiho, ktorý navrhol projekt urýchlenia afrického zjednotenia, čo malo viesť k spoločenskej „afrikanizácii“ a podpore černošského nacionalizmu. V jeho neslávne známom prejave o dvoch národoch napr. označil belochoch za kolonialistov, tyranov a arogantných ľudí, ktorí sa snažia o potlačovanie sebaurčenia černošskej väčšiny a o znemožňovanie transformačných zmien. Ďalej obvinil Afrikáncov z toho, že profitovali z rasizmu a po konci apartheidu neopustili krajinu, ostali žiť v JAR a černošská populácia musí naďalej žiť v susedstve „národa utláčateľov“.⁷⁹ Aj táto rétorika Mbekiho mala dosť ďaleko od Mandelových ideí uzmierenia a unifikácie dúhového národa.

Základom Afrikánskej identity bolo vždycky národné povedomie. V období po apartheide sa toto povedomie začalo vytrácať, niektorí ho dokonca považovali za prežitok. Afrikánci sa samých seba pýtali, čo vlastne znamená byť Afrikáncom. Je to to isté čo Afričan? Alebo hovoriaci afrikánsky? Či oboje? T. Mbeki mal v úmysle stvoriť dominantnú juhoafrickú identitu, a preto sa dožadoval budovania nacionalizmu. V tomto bode je však namieste súhlasiť skôr s bývalým lídrom FF Pietrom Mulderom, ktorý tvrdil, že Afrikánec môže byť zároveň Juhoafričanom, Afričanom a členom afrikánsky

⁷⁸ Schlemmer 1999, s. 28

⁷⁹ Mbeki 2000

hovoriacej komunity, a to v akomkoľvek poradí.⁸⁰ Schlemmer poznamenáva, že ANC, vzhľadom na vlastnú heterogénnu etnickú identitu, ťažila z krízy afrikánskej identity.⁸¹ Tá zašla až tak ďaleko, že niektoré vedúce afrikánske osobnosti sa od svojho pôvodu otvorene dištancovali, pretože nechceli ohroziť svoju kariéru. Niektorí sa pohrávali s myšlienkou, či by nebolo lepšie začať budovať úplne novú afrikánsku identitu, ktorá by bola vzdialená akejkoľvek rasovej kategorizácii a zároveň by symbolizovala princípy novej Juhoafrickej republiky.⁸²

⁸⁰ Mulder 2007, s. 31

⁸¹ Schlemmer 1999, s. 17

⁸² Ibid., s. 18-19

4. Súčasné postavenie Afrikáncov

Táto kapitola sa zameria na celkové postavenie Afrikáncov v súčasnej JAR. Pozornosť bude obrátená na niekoľko príkladov demonštrácie nacionalizmu Afrikáncov v rôznych sférach súčasnej JAR. Na preukázanie týchto skutočností bude os textu vychádzať zo sčítania ľudu v roku 2011, ktoré nám poskytne vcelku aktuálne informácie, ktoré bude možné porovnať s údajmi z minulosti. Okrem toho budú použité aj iné aktualizované zdroje, ako jazykové a demografické štatistiky, aj za pomoci ktorých sa dopracujeme ku vytvoreniu obrazu o politickej reprezentácii Afrikáncov. Navyše budú uvedené aj niektoré socio-kultúrne trendy, súvisiace so súčasným postavením Afrikáncov.

4.1. Rozvoj afrikánskych jazykových a demografických štruktúr

V roku 2019 žije na území JAR 57 725 000 ľudí⁸³ a toto číslo postupne narastá. Pre porovnanie, v roku 2001 žilo v JAR necelých 45 000 000 ľudí.⁸⁴ Aj belošská populácia⁸⁵ si od konca apartheidu prešla viacerými významnými zmenami. V rozmedzí rokov 1996 - 2001 sa ich počet, čo by dôsledok emigrácie, spomenutej v predchádzajúcej kapitole, znížil. No od roku 2001 sa počet belochov v JAR znovu začal postupne zvyšovať, keďže emigrantov pomaly ubúdalo⁸⁶ a pomer bielej populácie sa postupne zvyšoval. A hoci je pôrodnosť oproti predchádzajúcej dekáde o čosi nižšia, v nasledujúcich rokoch sa podľa odhadov ich počty nemajú nijako zásadne meniť.⁸⁷

⁸³ Statistics South Africa 2018

⁸⁴ Statistics South Africa 2003

⁸⁵ Skupina bielych Juhoafričanov nie je homogénna: Afrikánci (hovoriaci afrikánčinou ako prvým jazykom) tvoria takmer 61% a menšina, primárne používajúca anglický jazyk tvorí zhruba 36%. Z celkovej populácie JAR predstavujú približne 5,2% Afrikánci (Statistics South Africa 2012)

⁸⁶ Podľa údajov SSA opustilo medzi rokmi 2001- 2006 krajinu 132 792 belochov, čo je takmer o tretinu menej než predchádzajúcom období (Statistics South Africa 2012).

⁸⁷ Statistics South Africa 2012

V roku 2019 tvorí biela menšina približne 7,8% z celkovej populácie.⁸⁸ V porovnaní s ostatnými rasovými skupinami sa počet černochoch zvýšil najvýznamnejšie, konkrétne z 35 317 007 z roku 2001 na 46 682 900 v roku 2019. Počet farebných sa zvyšoval úmerne ich populácií a prevýšil aj beloškú populáciu (z 3 995 659 v roku 2001 na 5 074 300 v roku 2019). Z politického či ekonomického pohľadu sú však stále zanedbateľní. Najmenšia (no ekonomicky silná) skupina Aziatov/ Indov sa rovnako zväčšila: z 1 195 366 v roku 2001 na 1 448 300 v roku 2015.⁸⁹

Územné rozmiestnenie bielych Juhoafričanov však nie je rovnomerné. Najviac sú koncentrovaní v provincii Gauteng (41,73%) a Západnom Kapsku (19,94%).⁹⁰ Vo zvyšných provinciách tvoria belosi od 9,35% (Kwa Zulu-Natal) do 1,77% (Severné Kapsko) (viď príloha 5 a 6). V Gautengu, kde belosi tvoria 15,8% je väčšina Afrikáncov v Pretórii a jej blízkom okolí, zatiaľ čo anglofónni belosi sú usadení skôr v Johannesburgu. Druhé najväčšie zastúpenie majú belosi v Západnom Kapsku (15,6%) a takmer polovica z celkovej populácie tejto provincie udáva prvý jazyk afrikánčinu, pätina zase angličtinu.⁹¹ Je to tiež jediná provincia, v ktorej černošské obyvateľstvo netvorí väčšinu, a to najmä kvôli vysokému percentu farebných (48,59%). Mnoho okresov má celoštátne najvyšší podiel belošskej populácie. Hlavné mesto provincie Kapské Mesto je považované za centrum belošských Juhoafričanov, aj preto ho mnoho černochoch nazýva „rasistickým mestom“.⁹² A je pravdou, že Kapské mesto ostáva jedným z najviac rasovo segregovaných miest v JAR. Černošské obyvateľstvo poväčšine prebýva

⁸⁸ Statistics South Africa 2018

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Obe provincie majú medzi všetkých najsilnejšie ekonomiky. V roku 2011 tvorila veľkosť ekonomiky Západného Kapska 14,9% celkovej ekonomiky, podiel Gautengu bol dokonca 34,7%. Spoločne s provinciou Kwa Zulu- Natal, treťou najsilnejšou ekonomikou, tvorili tieto tri provincie 64,8% z celkovej juhoafrickej ekonomiky (Magaziner 2016, s. 155)

⁹¹ Statistics South Africa 2012

⁹² Magaziner 2016, s. 157- 158

v ústraní townshipov⁹³ alebo nelegálnych usadlostí. Naproti tomu žijú belosi najmä na bohatých južných predmestiach alebo v prímorských oblastiach.⁹⁴

Jedným z najpálčivejších politických tém však ostáva postavenie a status afrikánčiny, stranou ANC často titulovanou ako symbol apartheidu, či súčasť temnej minulosti.⁹⁵ Administratíva ANC sa preto snaží obmedzovať používanie afrikánskeho jazyka napr. v médiách alebo na školách. Názorným príkladom je Univerzita v Stellenboschi, tradičnej bašte Afrikáncov, kde je afrikánčina prvým jazykom až 72% študentov.⁹⁶ Na tejto škole bývalý vicekancelár rozhodol o tom, že sa každý predmet musí vyučovať v angličtine, pričom ostatné jazyky majú vo výučbe iba doplňujúci charakter. Podobným problémom čelí napr. aj Univerzita v Pretórii, kde už niekoľko rokov aktívne prebieha kampaň #AfrikaansMustFall (z ang. afrikánčina musí skončiť), kde časť študentov primárne požaduje zrušenie simultánnej výuky v afrikánskom, resp. anglickom jazyku.⁹⁷

Ostrakizácia afrikánčiny sa prejavuje aj v iných oblastiach, napr. pri premenúvaní ulíc a námestí černošskými juhoafrickými a africkými osobnosťami. Zmeny názvov tisícok ulíc naprieč krajinou spôsobovali dlhšiu dobu chaos nie len u turistov, ale aj u miestnych. Duálny názov majú dokonca aj niektoré mestá, napr. druhý názov Pretórie je Tshwana, čo zaiste neprispieva rasovému uzmiereniu. Na druhej strane však hlavne mladá generácia Afrikáncov postupne začala prechádzať na angličtinu, alebo sa

⁹³ Ako townshipy sa označujú prímestské černošské oblasti, mestské privesky bez kanalizácie, elektriny a vodovodu. Oblasti, do ktorých sa bojí vkročiť aj polícia a kde na podporu zníženia kriminality boli postavené vysoké stožiare, z ktorých celú noc svietia halogénové svetlá. Prvotný strach a obava z černošskej väčšiny striedajú prvé vzájomné kontakty. Černosi vstupujú tam, kde predtým nesmeli, belosi tam, kde sa predtým báli čo i len nahliadnuť. Kriminalita je stále obrovská, ale v posledných rokoch sa ju darí znižovať a dá sa povedať, že sa týka len určitých oblastí (Wikipedia, Južná Afrika).

⁹⁴ Magaziner 2016, s. 79

⁹⁵ Kriel 2012, s. 464

⁹⁶ Webb 2002, s. 44

⁹⁷ Magaziner 2016, s. 90

stala bilingválnou. Dokáže sa tak lepšie prispôbiť meniacej sa krajine, ako aj dnešnej globalizovanej ekonomike. Je však nutné podotknúť, že popularizácia ostatných oficiálnych menšinových jazykov v JAR na tom nie je lepšie, vlastnou skúsenosťou autora je, že je napr. takmer nemožné nájsť nejaké publikácie v jazyku isiXhosa alebo isiZulu.

Napriek uvedenému počet afrikánsky hovoriacich od roku 2001 stúpa. V roku 2001 hovorilo Afrikánsky ako prvým jazykom necelých 6 miliónov ľudí (13,2% populácie). O desať rokov neskôr už toto číslo predstavovalo 6 845 081 (13,5% obyvateľov). Afrikánčina je tretím najrozšírenejším jazykom, rozšírenejšie užívaným prvým jazykom je len isiZulu (22,7% populácie) a isiXhosa (16%), zatiaľčo angličtina zastáva štvrtú pozíciu (9,7%). Od roku 2001 prvé dva dominantné jazyky zaznamenávajú mierny pokles. Zaujímavosťou takisto je, že majoritou afrikánsky hovoriacich nie sú belosi (40% z celkového počtu afrikánsky hovoriacich), ale farební (60%).⁹⁸

Otázka jazyka je tiež dôležitou, čo sa socio-ekonomickej štruktúry krajiny týka. Tí, ktorí rozprávajú afrikánsky, resp. anglicky vykazujú od roku 1994 nižšiu mieru nezamestnanosti než ostatní. V sledovanom období bolo nezamestnaných 7% belochoch, v porovnaní s 43% černoškou nezamestnanosťou. V roku 2011 bolo nezamestnaných 8% belochoch, oproti 40% černochoch. Belosi rovnako disponujú vyšším vzdelaním: V roku 2011 dosiahlo vysokoškolské vzdelanie 36,6% belochoch, v porovnaní s 8,4% černošskej populácie.⁹⁹

4.2. Hospodárstvo

25 rokov od konca apartheidu sa JAR stále nepribližuje ideám dúhového národa a rasové rozdelenie zohráva, minimálne v oblasti ekonomiky a hospodárstva, stále dôležitú rolu. Nerovnosť, chudoba a triedne rozdiely sa

⁹⁸ Statistics South Africa 2012

⁹⁹ Ibid.

od pádu režimu apartheidu prehlbujú a významne rozdeľujú spoločnosť. Afrikánska a anglofónna menšina si naďalej udržiava svoje dominantné socio-ekonomické postavenie, pričom ťaží najmä z ekonomických ziskov dosiahnutých počas éry apartheidu. Hlavne stredná trieda Afrikáncov sa rýchlo dokázala prispôsobiť novému ekonomickému prostrediu a mnohí z nich si založili vlastné spoločnosti. Traja zo štyroch Afrikáncov v súčasnosti podnikajú, resp. pracujú sami na seba. Od vlády sa im dostáva menej podpory, avšak majú schopnosti na to, aby dosiahli úspech.¹⁰⁰

Pri pohľade na štatistiky je zrejmé, že priemerná mzda sa v dlhodobom merítku zvýšila všetkým rasovým skupinám, hoci najhoršie je na tom stále černošská populácia. Ako je však ukázané v prílohe č.7, príjmová priepasť skrz rasové skupiny sa začala prehlbovať už v priebehu celého 20. storočia. Aziati, resp. Indovia sú jedinou skupinou, ktorá využila ekonomické zmeny a znížila rozdiel v priemerných príjmoch v porovnaní s belochmi zo 41% v roku 1993 na 61% (z priemernej mzdy belochov) v roku 2008. Naproti tomu rozdiely v príjmoch farebnej a černošskej populácie vo vzťahu ku belochom sa zväčšoval od konca predchádzajúceho režimu.¹⁰¹ Tieto údaje iba potvrdzujú pretrvávajúce medzirasové rozdiely.

Priemerný zárobok je úzko prepojený so zamestnaneckou štruktúrou, keďže belosi sú stále zamestnaní zväčša vo vrcholovom alebo strednom managemente, zatiaľ čo černošský Juhoafričania zastávajú skôr manuálne a technické pozície. Inými slovami, černosí sú zamestnávaní na úrovni, na ktorej nemajú na starosti exekutívu.¹⁰² To potvrdzujú aj štatistiky z roku 2014, z ktorých vyplýva, že belosi v danom roku tvorili takmer 70% obsadených pozícií v top managemente podnikov, resp. 59% na úrovni senior

¹⁰⁰ Davies 2009, s. 77- 78

¹⁰¹ Davies 2009, s. 179

¹⁰² Prirodzene, existuje mnoho výnimiek, ako napr. v oblasti súdnictva, kde v roku 2000 bolo 76% sudcov z radov belochov, kým v roku 2012 to už bolo iba 38%, pričom zvyšok tvorili zástupcovia ostatných rasových skupín (Davies 2009, s. 182).

managementu. Naproti tomu černosí zastávali vo vrcholovom manažmente iba necelých 14% pozícií, v senior managemente čosi vyše 20%. Vzhľadom na politiku BEE, ktorá pozitívne diskriminuje černošskú populáciu, bolo v tomto roku na technických, resp. manuálnych pozíciách zamestnaných 58% čiernych Juhoafričanov (23% Bielych) a toto číslo vzrastá: v roku 2010 to bolo necelých 51%, naproti 29%.¹⁰³

Pri celkovom pohľade je zrejmé, že populácia belocho, ako aj Indov/ Aziatov zaznamenala značný nárast v zamestnanosti na kvalifikovaných pozíciách; percento takýchto zamestnancov vzrástlo u belocho zo 41% v roku 1994 na 61% v roku 2014. Čo sa Indov/ Aziatov týka, ich nárast z 25% v roku 1994 na takmer 52% v roku 2014 predstavuje ešte výraznejší posun. Štatisticky najhoršie sú na tom zástupcovia černošskej populácie, u ktorej došlo len k nepatrnému posunu: z 15% v roku 1994 na 18% v 2014. V rámci čiastočne kvalifikovaných prací sa percento belocho znížilo z 55% z roku 1994 na 35% o dvadsať rokov neskôr (černošská populácia zaznamenala v rovnakom období rast zo 42 na 48%) a len 3% juhoafrických belocho bolo po páde apartheidu zamestnaných na nekvalifikovaných pozíciách, pričom toto percento zostalo rovnaké aj dve dekády od pádu apartheidu.¹⁰⁴

Ak sa však na tieto štatistiky pozrieme bližšie, zistíme, že aj Afrikánci strácajú na ekonomickej sile. Chudoba je u nich od roku 1994 na vzostupe, podľa reportu rozvojového programu OSN žilo pod hranicou chudoby v roku 1994 v JAR 1,5% belocho, zatiaľ čo v roku 1995 to bolo už takmer 7%. Ďalšia správa udáva, že 355 000 z radov Bielych je klasifikovaných ako chudobní a 160 000 ako veľmi chudobní, ktorí bojujú o prežitie.¹⁰⁵ V roku 2014 sa na území krajiny nachádzalo vyše 420 000 chudobných belocho,

¹⁰³ Department of Labour 2016, s. 32-37

¹⁰⁴ Department of Labour 2016, s. 41-42

¹⁰⁵ Magaziner 2016, s. 113

omnoho rozšírenejšie sú aj tzv. „squatterské“ obidlia, najmä v okolí Pretórie.¹⁰⁶

Ďalším problémom, ktorý umocňuje konflikty vnútri spoločnosti sa javí byť dlhodobá debata týkajúca sa reformy územia a tiež to, ako spravodlivo napraviť krivdy spôsobené na v minulosti diskriminovanom černošskom obyvateľstve. Najväčšie spory sa týkajú najmä pôdy, ktorá je v drvivej väčšine vlastnená bielymi farmármi.

V priebehu vyjednávacieho procesu vláda implementovala do ústavy, konkrétne do 25. oddielu (Listina práv) časť o vlastníckych právach. Podľa nej má štát nárok vyvlastniť majetok, ak je to nevyhnutné aj násilím, a to v prípade, že účelom takéhoto vyvlastnenia je prerozdelenie pôdy, ktorá bola nadobudnutá za obdobia kolonializmu alebo apartheidu. Štát je však v takomto prípade povinný vyplatiť kompenzáciu, ktorá má byť „spravodlivá a opodstatnená, v rámci dotknutých strán reflektujúca rovnosť medzi záujmami verejnými a súkromnými.“¹⁰⁷

Navzdory ukotveniu spomínaných vlastníckych práv existuje stále mnoho ľudí a skupín, ktorí požadujú urýchlenie procesu pozemkovej reformy a vyvlastnenie bielych farmárov bez akejkoľvek kompenzácie. Podobný precedens viedol už napr. v susednom Zimbabwe k tomu, že za vlády R. Mugabeho nastal na prelome tisícročí v krajine ekonomický a hospodársky kolaps, ktorý sa premietol do nevídanej hyperinflácie.¹⁰⁸ Podobný osud by v tomto prípade s najväčšou pravdepodobnosťou postihol aj JAR.

¹⁰⁶ Ibid., s. 114

¹⁰⁷ Ústava JAR

¹⁰⁸ Tie najlepšie farmy si pre seba zabrali elity diktatúry, bez toho aby ich vedeli spravovať. Aj roľníci, ktorí do tej doby hospodárili na malom záhumienku, si nevedeli rady s tým, že im do rúk padli rozľahlé lány.

Napríklad na poliach vhodných na pestovanie tabaku, ktorý bol dovtedy pýchou Zimbabwe, zasiali kukuricu, čo viedlo v priebehu pár zberov úrody k prepadu tabakových výnosov na úroveň 50tych

Stranou, ktorá sa ku takémuto spôsobu vyvlastnenia hlási azda najväčšmi, sú Bojovníci za ekonomickú slobodu (Economic Freedom Fighters- EFF) Juliusa Malemu, ktorý napr. tvrdí, že jeho strana je „poslednou nádejou JAR“. ¹⁰⁹ Tento zástanca neo- marxistických téz je hlasným podporovateľom politiky tzv. „uchmatnutia pôdy“- vyvlastnenia tisícov bielych farmárov a ťažobných spoločností bez akýchkoľvek náhrad a taktiež znárodňovania ďalších strategických podnikov (do veľkej miery vlastnenej belochmi). Takáto rasistická politika by jednoznačne ohrozila hospodárstvo a ekonomiku JAR, ktorej významnou zložkou je ťažba nerastných surovín.

Ďalší kritici sa čím ďalej, tým viac vynárajú po tom, čo vládnuca ANC ani 25 rokov po páde apartheidu nie je schopná pôdu prerozdeliť. Tesne po páde minulého režimu bolo 88% pôdy vlastnenej bielymi farmármi. ANC si dala v prvom volebnom období za cieľ prerozdeliť 30% pôdy, no za päť rokov vládnutia nestihli viac než 8% (z ktorých takmer 90% sú kompletne neúrodné). ¹¹⁰ Tento pomalý a neefektívny proces redistribúcie je zapríčinený, okrem iného, aj implementáciou súčasnej politiky „ochotný kupujúci, ochotný predávajúci“. Za účelom urýchlenia pozemkovej reformy prezident Zuma v roku 2015 dokonca zriadil úrad odhadcu ceny pôdy, ktorý mal byť nápomocný pri nútených predajoch, resp. vykupovaní pozemkov. Aj v súčasnosti je však väčšina pôdy stále v države bielej menšiny a otázka redistribúcie pozemkov ostáva jedným z hlavných leitmotívov diskusií rôznych, anti- afrikánskych radikálnych frakcií. S týmto dedičstvom minulého režimu si zatiaľ nedokázal poradiť ani úradujúci prezident Cyril

rokov. Agrárna produkcia v roku 2008 bola na tretine v porovnaní s dobou pred pozemkovou reformou.

Rozvrat agrárneho sektora, ktorý niekdajšiu sýpku južnej Afriky donútil dovážať potraviny a pripravil desaťtisíce černochovo o prácu, mal devastujúci vplyv na celú ekonomiku. Tú ku dnu zrazila hyperinflácia vo výške 80 miliárd percent. Centrálna banka musela vydávať bankovky v bilionových hodnotách (číslo s 12 nulami) a nakoniec v roku 2009 ako obeživo zaviedla americký dolár, čo krajinu uchránilo od úplného zrútenia. (zdroj: Idnes.cz 2018)

¹⁰⁹ Independent 2015

¹¹⁰ Davies 2009, s. 139

Ramaphosa. V roku 2018 sa síce vo viacerých médiách objavili jeho vyhlásenia o tom, že pozemky plánuje vyvlastniť bez kompenzácií, tieto slová však, zdá sa, boli našťastie len predvolebným kalkulom a aj pár mesiacov od jeho zvolenia je v otázkach pozemkovej reformy v krajine tradičné ticho.

4.3. Politické postavenie Afrikáncov

Napriek socio-ekonomickému vplyvu, ktorý teda naďalej zostáva koncentrovaný v rukách Afrikáncov a anglicky hovoriacej menšiny, je vplyv Afrikáncov na exekutívu v novej JAR marginálny. Už po všeobecných voľbách v roku 1994 bolo zrejmé, že ANC bude v krajine hájiť práva väčšinovej černošskej populácie. Politické spektrum „belošských“ politických strán bolo polarizované, afrikánski voliči prišli o súdržnosť a ich volebné preferencie viac neboli jednotné. Počas obdobia apartheidu volili Afrikánci unisono NP, po páde režimu si však uvedomili, že ich táto strana už viac nedokáže „ochrániť“.¹¹¹

Ako už bolo spomenuté, NNP, nástupkyňa NP, zmizla z politickej mapy JAR po voľbách v roku 2004, kedy získala menej než 2% hlasov. Predseda strany Marthinus van Schalkwyk v tomto roku oznámil budúce zlúčenie strany s ANC (2005), vyzval všetkých voličov k podpore tejto strany a následne sa v druhej vláde Thaba Mbekiho sám stal ministrom cestovného ruchu a životného prostredia. Spoločne s ním sa k ANC pripojila takisto zhruba tretina členov NNP na regionálnej a národnej úrovni.¹¹² ANC vnímalo tento krok pozitívne a prezentovala ho ako ďalší krok vpred smerom k budovaniu jednotnej juhoafrickej identity. A faktom je, že zhruba 2% Afrikáncov volí ANC.¹¹³

¹¹¹ Doorenspleet, Nijzink 2014, s. 148

¹¹² Ibid., s. 151

¹¹³ Ibid., s. 152

Pred týmto zlúčením sa NNP v roku 2004 pokúšala o vnútorné reformovanie a následne vytvorila jeden rok trvajúcu koalíciu s liberálnou Demokratickou Stranou (dnešnou Demokratickou Alianciou- DA), ktorej členská základňa je z veľkej väčšiny belošská (a anglofónna) a ktorá bola opozíciou vládnucej NP v dobe apartheidu. Cieľom tejto koalície bolo vytvorenie koaličnej strany, ktorá mala poraziť dominantnú ANC. No čoskoro sa ukázalo, že jej životnosť nebude dlhodobá a to najmä vzhľadom na minulosť, datujúcu sa ešte k Búrskym vojnám. V roku 2004, kedy NNP zmizla z politickej mapy JAR sa aj DA podarilo osloviť a prilákať mnohých Afrikáncov (v tomto roku DA volilo zhruba 250 000 Afrikáncov).¹¹⁴

DA sa teda mohlo stať oficiálnou opozíciou vládnucej ANC a jej preferencie v každých po sebe idúcich voľbách stúpali, výnimku predstavujú posledné voľby, v ktorých si pohoršili.¹¹⁵ V súčasnosti zastávajú 84 kresiel v Národnom Zhromaždení a 20 kresiel majú v Národnej rade provincií. Je zaujímavé, že DA strácala aj vo svojej tradičnej bašte, Západnom Kapsku, kde prišla oproti roku 2014 o dve kreslá a takmer 4% hlasov. Táto strana je však v každom prípade tou, ktorá už tradične poukazuje na nekompetentnosť ANC pri riešení najpálčivejších problémov krajiny: Masívnej korupcie, nepotizmu, vysokej socio-ekonomickej nerovnosti a miere nezamestnanosti, sociálnej heterogenity či (ne)riešenia otázok dedičstva apartheidu. Sú to hlavne tieto problémy, ktoré očividne ohrozujú postavenie JAR ako hegemóna afrického kontinentu.¹¹⁶

Ako bolo uvedené vyššie, DA reprezentuje prevažne záujmy anglofónnej populácie, no v posledných rokoch rozširuje svoju voličskú základňu aj o viac Afrikáncov, farebných, Aziatov a Indov. Podľa výskumnej spoločnosti

¹¹⁴ Ibid., s. 142

¹¹⁵ Volebné výsledky DA (Parlamentné voľby): 2004: 12,37%, 2009: 16,66%, 2014: 22,20%, 2019: 20,77%, (Zdroj: Wikipedia, Democratic Alliance)

¹¹⁶ Doorenspleet, Nijzink 2014, s. 142-143

Ipsos rozpráva zhruba polovica voličov DA afrikánsky, tretina anglicky a približne tretina hovorí iným miestnym jazykom.¹¹⁷ DA je teda jedinou stranou, ktorú vo väčšej miere podporujú všetky veľké etnické, resp. rasové skupiny v krajine. Je to výsledok toho, že dlhodobým proklamovaným cieľom tejto strany je rasová jednota, resp. zmazanie rasových línií, pretože príslušnosť k rase je v JAR stále jeden z najdôležitejších faktorov pri odovzdávaní hlasov. V roku 2014 bol ako prvý černošský predseda strany zvolený Mmusi Maimane, ktorý vo svojej funkcii po neúspešných májových voľbách zotrval do októbra 2019.

Tento multietnický prístup však môže byť jedným z dôvodov, prečo sa Afrikánci zdráhajú voliť DA vo väčšej miere. Nemusia byť presvedčení o tom, že strana sa postaví za ich menšinové práva a DA takisto nevystupuje jednoznačne proti niektorým politikám ANC, ako napr. BEE alebo AA, keďže postavenie sa za práva jedného etnika by znamenalo pasívne poškodenie iného. Afrikánci teda môžu vnímať DA ako príliš liberálnu a centristickú stranu. Navyše, ako už bolo spomenuté v úvodných kapitolách, historicky sú Afrikánci konzervatívne etnikum vyznávajúce tradičné katolícke hodnoty a aj preto sa mnohí z nich nedokážu stotožniť ani s volebným programom presadzovania potratov či práv homosexuálov.

Jedinou stranou, ktorá v parlamente zastupuje výsostne Afrikáncov, je Slobodný Front Plus (Freedom Front Plus – FFP), ktorá je aj jedinou afrikánskou pravicovou stranou, ktorá sa zúčastnila všeobecných volieb v roku 1994. Práve v tomto roku získala strana aj najviac hlasov v post-apartheidovskej histórii. Manifestom strany je najmä neústupné presadzovanie a ochrana práv Afrikáncov- strana tvrdí, že tie sú konštantne porušované, na vine je politika ANC a ústava, ktorá podľa nich nereflektuje kultúrnu diverzitu krajiny. Afrikánci by podľa strany nemali byť vnímaní iba

¹¹⁷ IPSOS: The supporter profiles of SA's three largest parties

ako „bieli rasisti s čudným anglickým prízvukom“, pretože JAR je krajinou ich pôvodu práve tak, ako je krajinou pôvodu ďalších juhoafrických etník. Jednou z hlavných priorít programového vyhlásenia strany pred poslednými voľbami bolo presadenie zrušenia politiky AA, pretože FFP má za to, že tento program ANC ekonomicky diskriminuje mladých Afrikáncov a sľubovala im podporu v získaní väčšej nezávislosti skrz slobodné podnikanie.¹¹⁸

Cieľom FFP je tak aktívna podpora a ochrana kultúrnych, ekonomických a politických práv Afrikáncov. Strana poukazuje na masívne porušovanie menšinových práv zakotvených v ústave- právo na sebaurčenie, kultúrne, náboženské a jazykové práva či právo na založenie ústavnej komisie na osvetu a ochranu práv kultúrnych, náboženských a jazykových komunit. FFP ďalej nevníma JAR ako krajinu, kde na rase nezáleží a ideu Mandelovho „dúhového národa“ považuje iba za nástroj marginalizácie afrikánskych menšinových práv. Projekt budovania jednotného juhoafrického národa a spoločnej identity členovia a podporovatelia strany neuznávajú, na prvom ideologickom mieste strany je identita a národ Afrikáncov.¹¹⁹

Čo sa podielu získaných hlasov vo voľbách týka, FFP dosiahla najlepší výsledok v tohtoročných voľbách.¹²⁰ Ak však berieme do úvahy demografické rozdelenie Afrikáncov v spoločnosti, ako aj volebnú účasť (66%), tak výsledok 2,38% hlasov znamená, že stranu volí len zhruba každý tretí Afrikánec s volebným právom. Čím to je? V prvom rade je to zapríčinené tým, že strana sa nachádza na samom kraji pravice a mnoho liberálnejšie zmýšľajúcich Afrikáncov uprednostňuje jej najväčšieho oponenta- DA, ktorej volebný program je viac dosiahnuteľný a realistický

¹¹⁸ Manifesto: FF+ 2014

¹¹⁹ Manifesto: FF+ 2014

¹²⁰ FFP získala 2,38% hlasov a 10 kresiel v Národnom Zhromaždení (zdroj: Wikipedia: Freedom Front Plus)

a ich politické ciele jednoducho väčšmi uskutočniteľné. To si dobre uvedomuje aj samotná DA, ktorá napr. v rámci volebnej kampane v roku 2014 nabádala Afrikáncov za pomoci afrikánsky písaných sloganov voliť Demokratickú Alianciu, pretože „FFP je príliš malá na to, aby dokázala robiť veľké zmeny“, čím nabádala voličov k tomu, aby „neplýtvali hlasom pre FFP a radšej volili DA“.¹²¹

FFP argumentuje tým, že súčasná vláda ANC považuje všetkých afrikánsky hovoriacich belochov za rasistov, zatiaľ čo ku anglicky hovoriacim belochom chová omnoho väčšiu úctu, pričom súčasné zákony sú podľa nich nastavené spôsobom, ktorým nie je možné odpustiť či zabudnúť na ponuru minulosť. ANC sa tak podľa nich snaží o politickú, kultúrnu a ekonomickú marginalizáciu Afrikáncov a ich primárnym zámerom je z nich urobiť druhoradých občanov.¹²² Dodávajú tiež, že ANC v novej juhoafrickej spoločnosti usiluje o reverzný rasizmus a aj preto vidí FFP svetlejšiu budúcnosť v založení silného nacionálneho hnutia a mobilizácii Afrikáncov.

Stranícky systém súčasnej JAR sa dá považovať za multistranícky s jednou predominantnou stranou, avšak postavenie ANC je možné pomenovať aj menej známym výrazom „ultra-dominantná strana“.¹²³ A hoci mnohé opozičné strany na čele s DA vyvinuli pred tohtoročnými voľbami veľké úsilie na poukázanie korupčných škandálov a nekompetentnosti vládnucej ANC, strana oproti posledným voľbám stratila iba 5% hlasov, resp. 19 kresiel v parlamente, čo jej aj dnes zaručuje pohodlnú nadpolovičnú väčšinu v rámci Národného zhromaždenia, resp. Národnej rady provincií. Tento výsledok je možné vysvetliť veľkou legitímnosťou v boji proti apartheidu, ktorú strana stále má, fragmentovanou opozíciou, demografickými zmenami (prudký nárast černošskej populácie), ako aj uvedenými programami cielenými na

¹²¹ FFP 2014: Freedom Front Plus brings charges against DA

¹²² Manifesto: FF+ 2014

¹²³ Doorenspleet, Nijzink 2014, s. 122

pozitívnu diskrimináciu, zahŕňajúce sociálne benefity pre milióny černošských Juhoafričanov.¹²⁴ Je takisto viac než isté, že od väčšej volebnej straty zachránila ANC zmena na čele štátu, keď korupciou opradeného Jacoba Zumu vystriedal vo februári 2018 Cyril Ramaphosa. To však nič nemení na tom, že výsledky tohtoročných volieb, vzhľadom na zastúpenie Afrikáncov v spomínaných politických stranách na celoštátnej úrovni, ako aj v jednotlivých provinciách ich frustráciu iba prehlbujú. Ako DA, tak aj FFP boli tohto roku znovu prevalcované stranou ANC ako na národnej, tak aj lokálnej úrovni (viď prílohy 8 a 9) a presadzovanie ich požiadaviek sa na politickej úrovni odkladá minimálne na ďalších 5 rokov.

4.4. Manifestácia afrikánskeho nacionalizmu mimo politické dianie

V dobe skončenia apartheidu si mnoho afrikánskych nacionalistov uvedomilo, že propagovať a rozvíjať nacionálne hnutie skrz politiku už viac nebude možné, a preto sa začali obzerať po nových spôsoboch, za pomoci ktorých by dokázali svoju identitu upevňovať. Tieto manifestácie afrikánskeho nacionalizmu je dnes možné nájsť v rámci malých organizácií intelektuálov a jedincov, ktorí si uvedomujú, že súčasná vládna garnitúra nevenuje etniku Afrikáncov, ich kultúre, vzdelaniu a socio-politickému postaveniu náležitú pozornosť.

Jednou z najznámejších (a najradikálnejších) skupín je PRAAG (pr. Akčná skupina na podporu Afrikáncov), vedená charizmatickým vodcom Danielom Roodtom. Táto organizácia dostáva spomedzi všetkých spolkov v médiách najväčší priestor a jej hlavným poslaním je bránenie kultúrnych a etnických koreňov Afrikáncov, podpora (aj materiálna) afrikánskeho jazyka, ako aj boj za samostatnosť. Rétorika Roodta je však do veľkej miery postavená na verbálnych útokoch na hlavného „nepriateľa“ - černošskú väčšinu, je teda

¹²⁴ The Conversations 2019

považovaná za rasistickú a celá organizácia tak balansuje na pomedzí legality a ilegality. Roodt sa v každom prípade stavia do roly vzdelaného intelektuála, ktorý sa vyhlasuje za moderného vodcu všetkých Afrikáncov.¹²⁵ Svojimi prejavmi a neukázneným správaním však kazí aj image umiernených Afrikáncov, ktorí sa od tejto organizácie dištancujú.

Zoskúpením na podobnej báze je aj Skupina 63, ktorá vznikla v roku 2000 a ktorej imperatívom je vyvolávať celospoločenské debaty, týkajúce sa najpálčivejších problémov v spoločnosti. Členmi organizácie sú zväčša vysokoškolsky vzdelaní jedinci, ktorí sa obzvlášť kriticky stavajú ku transformačnému obdobiu a vyjednávaciemu procesu, počas ktorého boli podľa nich Afrikánci príliš marginalizovaní. V súčasnosti sa snažia lobiť u predstaviteľov vlády napr. za rozšírenie užívania afrikánskeho jazyka, ktorého regres má znamenať veľké odcudzenie medzi jednotlivými Afrikáncami. Usilujú síce o prinavrátenie dôstojného postavenia etnika v rámci spoločnosti, vyhýbajú sa však rasistickej či násilnej rétorike. Dôkazom toho je napr. odsúdenie teroristických útokov spáchaných extrémistickou pravicovou organizáciou Búrská Sila (afr. Boeremag) roku 2002 v Sowete.¹²⁶

V ekonomickej sfére je najznámejšia a najaktívnejšia už skôr spomínaná skupina Solidarita (Solidariteit), ktorá sa snaží o ochranu ekonomických práv najmä pracujúcich Afrikánskych mužov, ktorí sú podľa organizácie hlavnými obeťami politik BEE a AA.

Solidarita spravidla obhajuje konkurencieschopnú trhovú ekonomiku, nízke dane a ekonomickú slobodu. Jej ideológia tak nesie neoliberálne prvky. Organizácia tiež slúži ako základňa pre ďalšie občiansko- právne zoskupenia,

¹²⁵ Giliomee 2011, s. 429

¹²⁶ Giliomee 2011, s. 431- 432

konkrétne AfriForum a Pomocná Ruka Solidarity (afr. Solidariteit Helpende Hand).

AfriForum, ktoré vzniklo v roku 2006, sa pokúša mobilizovať občiansku spoločnosť, konkrétne rôzne menšinové komunity, čím majú podporovať spôsob dobrého vládnutia v JAR. Prostredníctvom dialógov a debát sa usiluje chrániť demokratické práva menšín a hoci zasahuje do rôznych sfér spoločnosti, je striktne apolitická.¹²⁷ Bráni napríklad práva bielych farmárov a kritizuje princíp ochotný kupujúci – ochotný predávajúci, vytvára takisto kampane proti korupcii či násiliu, ktoré po páde apartheidu považuje za jednu z najväčších každodenných problémov v krajine.¹²⁸

AntiForum kritizuje postoj ANC vo veci nečinnosti a prehliadania násilia páchanom na bielych farmároch, ktoré sa podľa neho stáva neúnosné.¹²⁹ Podľa údajov Genocide Watch bolo od roku 1994 zavraždených viac než 70 000 bielych Juhoafričanov, z ktorých bolo 5 000 farmárov. Správa ďalej uvádza 50 vrážd na deň, z ktorých je približne 20% beloškých obetí. Motívom je mnohokrát rasová nenávisť a túžba po odplate za zločiny spáchané na černošskej populácií počas apartheidu. Tomuto stavu často krát napomáhajú aj samotní politici. V roku 2011 napr. vtedajší predseda mládežníckej ANCYL (angl. ANC Youth League) Julius Malema na straníckom zjazde neváhal verejne zaspievať pieseň „Shoot the Boer“ (z angl. Zastreľ Búra), za čo sa musel zodpovedať pred súdom. Podobným spôsobom „mobilizoval“ svojich prívržencov aj Jacob Zuma¹³⁰, keď v roku 2007, resp.

¹²⁷ Ibid., s. 435- 436

¹²⁸ Ibid., s. 437

¹²⁹ Jednou z ďalších organizácií, venujúcej sa tomuto problému je napr. Červený Október (afr. Rooi Oktober), ktorá organizuje protestné akcie, počas ktorých účastníci, oblečení v červenom, vypúšťajú do vzduchu červené balóny

¹³⁰ ANC v podstate už od pádu apartheidu vo vzťahu ku Afrikáncom používa slovo dekolonizácia. V komuniké strany zakaždým stojí, že Afrikánci, ako aj ostatní bieli Juhoafričania sú ilegálni usadlíci, ktorí sa zmocnili krajiny v minulých storočiach. Bývalý prezident Zuma viackrát volal po urýchlení dekolonizácie JAR, v januári 2015 napr. vyzýval ku „exorcizmu ducha holandského kolonizátora Jana

2012 verejne predniesol pieseň „Shoot with a machine gun“ (z angl. Strieľaj automatickou zbraňou)¹³¹.

Afrikánska kultúra však nie je propagovaná iba skrz organizácie. Vlastný spôsob, ako hájiť afrikánsku kultúru, jazyk a dedičstvo bez vstupovania do politického či verejného života si napr. našla mládež, ktorá začala organizovať hudobné či jazykové festivaly. Tých je v súčasnosti na území JAR viac než 80 ročne a na najväčšie z nich (Klein Karoo Nasionale Kunstefeest v Oudtshoorne) prichádzajú Afrikánci zo všetkých kútov krajiny.

van Riebeecka z Kapska“, pretože „všetky problémy začali v roku 1652, kedy sa van Riebeeck vylodil v Kapsku“ (Zdroj: South Africa Today 2015)

¹³¹ Genocide Watch 2012

5. Afrikánsky separatizmus?

V predchádzajúcich kapitolách bolo popísané a zhrnuté postavenie etnika Afrikáncov na území dnešnej JAR v rámci historického kontextu, v období transformácie a v súčasnosti. Autor na ich celospoločenské postavenie nazeral skrz udalosti, ktoré ich ovplyvnili najviac. Po prečítaní predchádzajúcich kapitol tak nie je prekvapením, že mnoho Afrikáncov v súčasnosti uvažuje a túži po vlastnom, autonómnom štátnom útvare. Online prieskum celoštátneho afrikánskeho periodika Beeld v roku 2010 na vzorke 11 019 afrikánskych respondentov napr. preukázal, že 56% z nich by sa po vytvorení samostatného štátu do neho ihneď presťahovalo a ďalších 17% by to zvažovalo.¹³² Pozrime sa teda, ako v súčasnosti vyzerá afrikánsky boj za nezávislosť v praxi.

5.1. Boj za autonómiu

Etnikum Afrikáncov historicky stále bojovalo za sebeurčenie a vlastný štát za účelom uchovania tradícií, jedinečnej kultúry a etnicity. Svoju identitu sa vždy snažili chrániť za každú cenu. Ich nedôvera voči ostatným rasovým skupinám pramení v minulosti, kedy si svoj status museli hájiť vo viacerých konfliktoch. Vlastný štát tak bol snom azda každého afrikánskeho nacionalistu. Niektorí z nich sa snažili o obnovenie bývalých nezávislých búrske republik Oranžský slobodný štát a Transvaal, ktoré zanikli po druhej búrskej vojne. Další si predstavujú eventuálny Volkstaat¹³³ v okolí Pretórie alebo na pomedzí Západného a Severného Kapska, kde v súčasnosti žije najväčšia koncentrácia bielych Juhoafričanov na relatívne riedko osídlenom území.

Vytvorenie Volkstaatu bolo jednou zo základných priorít nacionalistov už v 70tych a 80tych rokoch, kedy vzniklo mnoho nových afrikánskych

¹³² Beeld survey 2010

¹³³ Pojmom Volkstaat (v pr. Národný štát) sa všeobecne označuje autonómne územie etnika Afrikáncov

politických strán či kultúrnych združení. Až na dve strany- HNP a CP, sa všetky združenia primárne zameriavali na potreby sebaurčenia a založenia etnického štátu na území JAR.¹³⁴ Prvý pokus bol vedený skupinou Oranjewerkers, ktorá v roku 1982 kúpila mesto Morgenzon v dnešnej Mpumalange. Ich zámerom bolo združovať nezamestnaných belochov, ktorí by mohli obhospodárať pôdu na súkromných farmách samostatne, bez pomoci černošskej pracovnej sily.¹³⁵ Tento zámer stroskotal na neochote belochov zaobísť sa bez zamestnávania černochoch.

Po prichádzajúcom uvoľňovaní režimu apartheidu v 80tych rokoch a nástupom vyjednávania o novej JAR sa Afrikánski nacionalisti začali obávať o uchovaní svojej identity a z tohto dôvodu sa tí najradikálnejší z nich dokonca vyhrážali násilím v prípade, že Afrikánci v novej JAR nebudú môcť prebývať vo vlastnom autonómnom zriadení. Príkladom môže byť ozbrojený pokus polovojenskej pravicovej organizácie AWB v bývalom bantustane Bophuthatswana, ktorý sa skončil smrťou dvoch jej členov. Vodcovia AWB si však aj naďalej uzurpovali vytvorenie autonómnej republiky na mieste bývalých búrskych republík Goosen a Stellaland, odvolávajúc sa na zmluvu medzi Britmi a Búrmami zo Sand River v roku 1852. Tieto dve republiky boli na krátky čas koncom 19. storočia založené na dnešnom území Botswany a z pohľadu dnešnej politológie sa dajú považovať za kvázi štáty.¹³⁶

So zriadením tzv. Rady pre Volkstaat (z. ang. Volkstaat Council) súhlasila prvá vláda novej JAR na čele s N. Mandelom. Oficiálne bola vytvorená v roku 1994 a pozostávala z dvadsiatich významných afrikánskych osobností. Jej hlavnou úlohou bolo politicky presadzovať myšlienky a záujmy smerujúce k vytvoreniu vlastného Volkstaatu.¹³⁷ Jej mandát však nebol silný

¹³⁴ Griggs 2005, s. 76

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid., s. 79

¹³⁷ Giliomee 2011, s. 444

aj vzhľadom na politiku vládnucej ANC, ktorej predseda Mandela bol presvedčený o tom, že vlastný Volkstaat je len túžbou nacionalistických Afrikáncov a nadalej nasledoval idey veľkého dúhového národa. Rada pre Volkstaat bola napokon zrušená zákonom z roku 2001 a nahradená Komisiou na propagáciu a ochranu kultúrnych, náboženských a jazykových komunít.¹³⁸

Afrikánski nacionalisti sú v súčasnej JAR politicky marginálni, ale myšlienky založenia Volkstaatu sa nevzdávajú. V súčasnosti je najčinnější spolok Búrsko-afrikánska národná rada (afr. Boer-Afrikaner Volksraad), ktorá sa pomocou dialógov s vládnucou ANC snaží založeniu Volkstaatu aspoň priblížiť. Konkrétny návrh, o ktorom by bolo možné rokovať však doposiaľ nepadol. Najväčšou prekážkou sa totiž javí byť lokalita a veľkosť takéhoto útvaru. Do diskusií sa snaží zapájať aj FFP, ktorá navrhovala Volkstaat na pomedzí Severného a Západného Kapska (viď príloha 10). Túto lokalitu propagovali spoločne s CP ešte pred komunálnymi voľbami v roku 1996. Nie je prekvapením, že obe strany dosiahli v spomínaných voľbách najhorší výsledok v Pretórii, o ktorej sa dovtedy uvažovalo ako o potenciálnom hlavnom meste Volkstaatu.¹³⁹ Výber tohto miesta nie je vôbec náhodný, na tomto území sa nachádza najväčšia koncentrácia belochovo, hovoriacich Afrikánsky a spomedzi všetkých krajov má najnižšiu hustotu osídlenia (Severné Kapsko). A aj napriek jeho hornatému a polopúštnemu charakteru sa na danom území nachádza niekoľko nálezísk nerastných surovín. Výhodou je takisto aj prístup ku oceánu ako aj to, že táto lokalita sa radí medzi najbezpečnejšie v súčasnej JAR.

Založenie Volkstaatu sa môže javiť ako boj s veternými mlynmi aj z iného dôvodu. Na jednej strane je Afrikáncom na základe ústavy umožnené právo na sebaurčenie, na strane druhej im ústava káže rešpektovať rovnosť a

¹³⁸ Giliomee 2011, s. 445

¹³⁹ Idib., s. 448

zakazuje akúkoľvek formu diskriminácie na základe rasy.¹⁴⁰ Táto dilema ich viedla ku nájdeniu inej formy autonómie. V súčasnosti sa na území JAR nachádzajú dve usadlosti, ktoré sú obývané iba belochmi- Kleinfontein a Orania, ktoré boli založené krátko pred pádom apartheidu.

Obyvateľom Kleinfonteinu sa môže stať jedine ten, kto spĺňa tri základné kritériá: musí rozprávať afrikánsky, musí byť protestantským katolíkom a takisto potomkom Pútnikov. Je pri tom veľmi dôležité, aby potenciálny obyvateľ nie len že rozprával jazykom a ovládal históriu, kultúru a ideológiu enika, musí s nimi byť aj stotožnený.¹⁴¹

V usadlosti¹⁴² na severovýchode krajiny, kde v súčasnosti žije zhruba 1000 obyvateľov, je nulová nezamestnanosť, nachádza sa tam banka, škola, športové ihrisko, obchody, reštaurácie alebo hospic. Bol založený v roku 1992 ako akciová spoločnosť búrskymi farmármi a zaujímavé je, že je energeticky úplne sebestačný, keďže si spotrebovanú energiu vyrába sám.

„Pred tým, než som sa dostala do komunity som mala predsudky. Uprimne, po tom, čo som si prečítala pred tým, než som tam šla, som očakávala spoločenstvo rasistov, no nato, čo ma medzi seba srdečne prijali som si uvedomila, že tu nejde o rasu; všetko je to o kultúre a ak existuje rasizmus, tak je to dôsledok toho, že chcú ochrániť seba a svoju kultúru“¹⁴³, povedala Erica Canepa, dopisovateľka National Geographic, ktorej sa ako jednej z mála neafrikánok podarilo preniknúť do spoločenstva ľudí žijúcich v tomto

¹⁴⁰ Giliomee 2011, s. 451

¹⁴¹ Raghavan 2013

¹⁴² Kleinfontain stále nemá status samosprávneho mesta, ale kultúrneho spoločenstva či usadlosti na základe ústavy kraja Gauteng, pod ktorý spadá. Obyvatelia usadlosti bojujú o uznanie oficiálneho statusu mesta napr. aj za pomoci petícií, no doposiaľ neúspešne. Domnienkou autora je, že uznanie statusu mesta s vlastnou samosprávou by sa mohlo stať v súčasnej JAR (ne)bezpečným precedensom.

¹⁴³ National Geographic 2015

meste.¹⁴⁴ „Na svojej identite a kultúre im skutočne veľmi záleží, čo je niečo iné ako byť rasistom. Byť Afrikáncom neznamena iba mať afrikánsky pôvod- je to rasa, jazyk, je to životný štýl“¹⁴⁵, dodala Canepa.

Podobným príkladom s rovnakým samosprávnym statusom je aj Orania, nachádzajúca sa v Severnom Kapsku (viď príloha 11) a s približne 1600 obyvateľmi. Tú v roku 1991 založilo 350 Afrikáncov, členov Oranžského hnutia. To si vytýčilo za cieľ uznanie Oranie za autonómny Volkstaat s vlastnou samosprávou na úzmi siahajúcom ku brehom Atlantického oceánu. V Oranii, rovnako ako v Kleinfonteine je razená politika sebestačnosti (s afr. selfwerksaamheid) a v meste je okrem obchodov, hotelov, reštaurácií či športovísk možné nájsť aj dve múzea alebo dve školy. Policajná stanica vykazuje takmer nulovú kriminalitu.¹⁴⁶ Orania má od croku 2004 aj vlastnú menovú jednotku- Ora, ktorá má rovnakú nominálnu hodnotu ako juhoafrický rand, s tým rozdielom, že platiť nou je možné len v usadlosti. Orania je, na rozdiel od Kleinfonteinu, prístupná aj nerezidentom, ročne ju navštívi viac než 2000 turistov a má dlhodobo prekvapujúco dobré vzťahy s vládnuou ANC. Tá jej status považuje za legitímny a v pléne sa jej takmer vôbec nevenuje.¹⁴⁷ Presťahovať sa do usadlosti však ani v tomto prípade nie je jednoduché- okrem vyššie zmienených kritérií musí uchádzač preukázať aj dostatočné množstvo prostriedkov na úcte či vôľu do usadlosti investovať.¹⁴⁸

Ako je teda možné, že pri takejto nízkej kriminalite, ekonomickom potenciáli či priateľskom prostredí neobýva tieto územia viac Afrikáncov? Ak neberieme do úvahy tých, ktorí nespĺňajú kritéria uvedené v predchádzajúcom odstavci, potom je tu ďalšia skupina tých, ktorí nie sú

¹⁴⁴ Kleinfontein je aj v súčasnosti izolovanou oblasťou stráženou 24 hod. denne, do ktorej sa nerezident či neakcionár dokáže dostať iba na zvláštne povolenie

¹⁴⁵ National Geographic 2015

¹⁴⁶ ABC News 2019

¹⁴⁷ Idib.

¹⁴⁸ Idib.

pripravení zanechať svoj súčasný životný štýl vo veľkomeste a napr. pracovať manuálne. Je nepochybné, že niektorí z nich nepodporujú myšlienku Volkstaatu, nechcú nažívať separovane od ostatných rasových skupín a veria ideám dúhového národa. A je tu aj skupina tých, čo by sa do jednej z usadlostí radi presťahovali, ak by sa nenachádzali na tak odľahlých miestach s minimom prírodných zdrojov.

Kleinfontein a Orania sa tak stali nedosiahnuteľným a nereálnym snom budovania Volkstaatu, ktorý v súčasnosti hraničí s utópiou. Určite však na nich je možné nazerať ako na veľmi dobrý experiment životaschopnosti belošskej enklávy na černošskom území. Vzhľadom na veľmi nízku popularitu osídlení belochovo v JAR bude trvať minimálne niekoľko desaťročí, kým sa vybudujú a budú rozvíjať skutočne stabilné a životaschopné autonómne afrikánske útvary, ak vôbec.

Záver

Táto práca skúmala súčasné postavenie etnika Afrikáncov v období od konca apartheidu, ich dnešné postavenie a pozíciu bielej menšiny v rámci novej, rasovo rovnej Juhoafrickej republiky, pričom brala do úvahy historický kontext a zásadné reálie, ktoré sa na území krajiny odohrali od počiatku afrikánskeho osídlenia v 17. storočí po dnešok. Výstupom práce bolo v prvom rade overenie hypotézy, ako sa od zmeny režimu zhoršilo postavenie Afrikáncov v spoločnosti. Vzhľadom na ich postavenie bolo taktiež zásadné zistenie, či etnikum v súčasných podmienkach má separatistické tendencie a po páde apartheidu má snahu o založenie vlastnej samosprávy v podobe Volkstaatu, prípadne či tieto snahy vrcholia alebo, naopak, slabnú. Verifikáciou započal výskum možného porušovania práv Afrikáncov v politickej, ekonomickej, kultúrnej, hospodárskej a jazykovej oblasti a práca nastolila niekoľko otázok ohľadom zmeny afrikánskej identity, ich sociálnych štruktúr a budúcnosti beloškého obyvateľstva v Juhoafrickej republike. Cieľom textu bolo takisto podanie komplexnejšieho pohľadu na aktuálne, najmä médiami častokrát skreslený obraz o životnom štýle a hodnotách Afrikáncov.

Prvé dve kapitoly podali ucelený obraz o histórii a koreňoch etnika, formovaní ich identity, povedomia a nacionalizmu. Nacionalistický diškurs bol predstavený na príklade dvoch protichodných prístupov- primordiálneho a modernistického. Vzostup afrikánskeho nacionalizmu, ktorý kulminoval v režim apartheidu sa však, podľa autora, jednoznačne neodvodil ani z jednej, ani z druhej teórie, nastal skôr ich splynutím. Práca ukázala, že jeho formovanie bolo výsledkom konkrétnych historických udalostí. Na ich príklade bolo demonštrované, ako sa rezistentnosť, náboženstvo, etnický pôvod a jazyk v čase silno prepájali s juhoafrickou pôdou, čiže novým domovom Afrikáncov. Strach afrikánskych nacionalistov o možné stratenie

ťažko nadobudnutej identity však na novom kontinente dospel až do vytvorenia jedného z najrepresívnejších systémov dvadsiateho storočia.

Tretia kapitola pojednávala o období transformácie a odovzdaní politickej moci do rúk černošskej väčšiny. Meritom bol proces rekonzilizácie a kroky, ktoré sa podnikli za účelom vybudovania demokratickej spoločnosti. V tejto časti bolo preukázané, že viacero chybných rozhodnutí novej vlády viedlo k prehĺbeniu socio-ekonomickej nerovnosti v novej juhoafrickej spoločnosti. Dôsledkom týchto udalostí bola kríza identity Afrikáncov, ktorí sa rázom ocitli na spoločenskej periférii záujmov černošskej väčšiny, čoho výsledkom bola napr. jazyková či pracovná diskriminácia a následná častá emigrácia tých Afrikáncov, ktorí stratili všetky ilúzie o novej, rovnostárskej juhoafrickej spoločnosti.

Štvrtá kapitola sa zaoberala súčasnými pozíciami etnika Afrikáncov v Juhoafrickej republike. Na tomto mieste boli predstavené viaceré empirické a štatistické zdroje, potvrdzujúce momentálne politické, socio-ekonomické a kultúrne postavenie Afrikáncov ako marginalizovanej menšiny. Tento záver je umocnený rasovou diskrimináciou a hojným, etnicky motivovaným násilím páchaným majoritným černošským obyvateľstvom na belošskej menšine. Jednou z nezávislých premenných tohto statusu quo sú aj nešťastné vyjedrania súčasných, či bývalých vládnych politikov.

V piatej kapitole je ponúknutý pohľad na separatistické tendencie a možnosti sebaurčenia Afrikáncov v súčasnosti. V texte boli popísané snahy afrikánskych nacionalistov o vytvorenie Volkstaatu aj to, aký a či by mohol mať tento autonómny útvar politický a právny základ. Predstavené boli aj dve súčasné autonómne správne jednotky Afrikáncov- Kleinfontein a Orania. Autor pre reálnejšie priblíženie života v nich cituje korešpondentku časopisu National Geography, ktorá sa na určitý čas dostala do uzavretej komunity Afrikáncov v Kleinfonteine ako aj študenta, ktorý v tejto usadlosti vyrastal

(rozhovor v prílohe č.12). Do veľkej miery prekvapením je pre autora zistenie, že do vlastného autonómneho štátu by sa presťahovala len o málo viac než polovica Afrikáncov momentálne žijúcich v Juhoafrickej republike.

Pokiaľ sa jedná o prežitie a význam afrikánskeho nacionalizmu, zastávam názor, že ten nikdy nevymizol, iba zmenil povahu. V období transformácie krajiny, počas vyjednávania medzi ANC a NP afrikánski nacionalistickí politici súhlasili s vytvorením zjednoteného multietnického národa, postavenom na pilieroch väčšinovej demokracie, v ktorom mali byť Afrikánci v pozícií relevantnej opozície. Po predaní politickej moci do rúk ANC však afrikánskym nacionalistom neostala možnosť vôbec žiadneho politického veta. Svojou podstatou, ako bolo popísané napr. v kapitole 4.3., existuje stále mnoho nacionalistov s presvedčením, no bez reálnej politickej moci.

Podľa môjho názoru mala analógia s dúhovým národom svoje opodstatnenie v prvej fáze transformačného obdobia. Nelson Mandela bol výnimočnou osobnosťou, ktorej dôverovali všetky etnické skupiny a mýtus jednoliateho národa slúžil ako veľmi dobrý nástroj, slúžiaci k predaniu moci bez vášni a zbytočného krviprelievania, ako sa stalo už v mnohých krajinách pred tým. V ďalšej fáze transformácie, po predaní moci, sa však politika národného zmierenia začala meniť na proces budovania černošského nacionalizmu, ktorý marginalizoval frustrovanú a nahnevanú beloškú menšinu. Tieto udalosti mali do veľkej miery vplyv aj na afrikánsku identitu. Mnohí príslušníci tohto etnika sa v podstate zo dňa na deň prestali orientovať v tom, kde vlastne patria. Považujú sa za Juhoafričanov, no už sa príliš nedokážu stotožniť so spomínanou ideou dúhového národa, v ktorej dennodenne čelia diskriminačnej politike BEE, AA alebo snahám o vyvlastnenie pôdy.

Faktom taktiež ostáva, že v Juhoafrickej republike sa občania dodnes oficiálne delia do štyroch rasových skupín. Z vlastnej skúsenosti môžem

potvrdiť, že udanie druhu rasy sa vyžaduje pri uchádzaní sa o prácu alebo v prihláške na vysokú školu. Rasizmus je v krajine stále prítomný, možno len v inom ošatení.

Hypotéza tejto práce sa mi potvrdila len čiastočne. Z uvedeného vyplýva, že pozície Afrikáncov v Juhoafrickej republike v období po páde apartheidu v politickom, kultúrnom a socio-ekonomickom spektre sa vo všeobecnosti skutočne podstatne zhoršili. To však nijako zásadne nedeterminuje etnikum k podpore a snahe o vytvorenie vlastného autonómneho štátneho útvaru. V súčasnosti sú na to politicky príliš fragmentovaní a marginalizovaní, takisto je významná časť z nich najmä ekonomicky stále na úrovni, ktorá im dáva možnosť žiť pohodlný život aj v Juhoafrickej republike dneška. Na tomto mieste však vidím priestor pre pokračovanie výskumu k tejto téme. Relevantných dát na tému vlastného autonómneho štátu Afrikáncov v Juhoafrickej republike nie je veľa, hlavne nie tvrdých a aktuálnych.

Demokracia je v Juhoafrickej republike stále len v plienkach a bola šitá horúcou ihlou. Afrikánska identita v nej čelí mnohým úskaliam, no podľa vlastného presvedčenia prežije ešte mnoho dlhých rokov. Ak by sa niekedy znovu ocitla v kritickom ohrození, som si istý, že by to u Afrikáncov zmobilizovalo jednotu, za pomoci ktorej by sa z takejto priepasti dostali. Tak, ako už mnohokrát v minulosti. Alebo slovami N. Mandelu:

„Po tom, čo sa vyštváraš na vysoký kopec, zistíš, že máš pred sebou ešte mnoho ďalších, na ktoré treba výjsť.“

Pramene a literatúra

Pramene

ABC News (2019). *Inside the all-white 'Apartheid town' of Orania, South Africa* [online]. Dostupné na: <https://abcnews.go.com/International/inside-white-apartheid-town-orania-south-africa/story?id=62337338> (29.10.2019)

BEELD SURVEY (2010), prebrané z Daily Maverick (2014), [online]. Dostupné na: <https://www.dailymaverick.co.za/article/2014-07-25-winnie-mandela-province-and-an-independent-afrikaner-state-the-politics-of-exclusion-in-the-new-south-africa/> (3.10.2019)

BEINART, William (1995). *Segregation and Apartheid in Twentieth Century South Africa*. Routledge, 1st edition.

BORNMAN, Elirea (2010). *Emerging Patterns of Social Identification in Post-apartheid South Africa*. Journal of Social Issues, Vol. 66, No. 2.

FF+ (2014): *FF Plus brings charges against DA*. [online]. Dostupné na: <https://www.vfplus.org.za/media-releases/ff-plus-brings-charges-against-da-with-the-iec-over-various-contraventions-of-the-electoral-act> (14.10.2019)

GOLDBERG, David, T. (2009). *The Threat of Race. Reflections on Racial Neo-liberalism*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

GRIGGS, Richard A. (1995). *The Boundaries of Afrikaner Self-Determination*. Durham University.

GUELKE, Adrian (2005). *Rethinking the Rise and Fall of Apartheid: South Africa and World Politics*. London, New York: Palgrave MacMillan.

IDNES.cz (2018): *Černá a bílá půda? Jihoafrický prezident chce vrátit pozemky černošům*. [online]. Dostupné na: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/jizni-afrika-zimbabwe-jihoafriicka-republika-jar-cyril-ramaphosa-pozemkova-reforma-robert-mugabe-emme.A180922_200735_ekonomika_evam (14.11.2019)

INDEPENDENT (2015): *An audience with Julius Malema- the man who would tear down South Africa*. [online]. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/an-audience-with-julius-malema-the-man-who-would-tear-down-south-africa-10154862.html> (16.9.2019)

IPSOS (2014): *The supporter profiles of SA's three largest parties*. [online]. Dostupné na: <https://www.politicsweb.co.za/news-and-analysis/the-supporter-profiles-of-sas-three-largest-partie> (14.9.2019)

KRIEL, Mariana (2012). *A New Generation of Gustav Prellers? The Fragmente/FAK/Vrye Afrikaan Movement, 1998–2008*. *African Studies*, Vol.71, No.3, s. 447–466.

LOUW, Eric P. (2004). *Political Power, National Identity and Language: The Case of Afrikaans*. *Intern. Journal of Social Language* 170, s. 43-58.

MBEKI, Thabo (2000). *Where Are They Now?* Second National Institute for Economic Policy Oliver Tambo Lecture, Johannesburg [online]. Dostupné na: <http://www.thepresidency.gov.za/pebble.asp?relid=2650/> (1.10.2019)

MULDER, Pieter (2007). *More than One Identity Possible. Proud Young Afrikaners versus Old, Confused Afrikaanses*. Finweek.

NATIONAL GEOGRAPHY (2015). *Photographing Inside the Gates of a Closed Community* by E. Canepa. [online]. Dostupné na: <https://www.nationalgeographic.com/photography/proof/2015/08/24/photographing-kleinfontein-closed-community/> (18.11.2019)

NEWS24.com (2014): *Manifesto: FF+*. [online]. Dostupné na: <https://www.news24.com/elections/manifesto-ff-20140311> (22.5.2019)

NORVAL, Aretta, J. (1996). *Deconstructing Apartheid Discourse*. London: Verso.

RAGHAVAN, Sudarsan (2013). *Welcome to Kleinfontein, lingering outpost of apartheid South Africa*. *The Guardian* [online]. Dostupné na: <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/30/south-africa-kleinfontein-apartheid-> (15.11.2019)

SCHLEMMER, Lawrence (1999). *Factors in the Persistence or Decline of Ethnic Group Mobilization: A Conceptual Review and Case Study of Cultural Group Responses among Afrikaners in Post-apartheid South Africa*. PhD thesis. Cape Town: University of Cape Town.

SOUTH AFRICA TODAY (2015): *Praise singer of Zuma 'exorcise' the spirit of Van Riebeeck*. [online]. Dostupné na: <https://southafricatoday.net/south-africa-news/praise-singer-of-zuma-exorcise-the-spirit-of-van-riebeeck/> (26.9.2019)

THE CONVERSATIONS (2019): *Black South Africans explain who they voted for in last poll, and why.* [online]. Dostupné na: <http://theconversation.com/black-south-africans-explain-who-they-voted-for-in-last-poll-and-why-122133> (17.9.2019)

ÚSTAVA JAR (1996) [online]. dostupné na: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/act108of1996s.pdf (28.9.2019)

WEBB, Victor (2002). *Language in South Africa: The Role of Language in National Transformation Afrikaners in the New South Africa.* John Benjamins Publishing Company.

Všeobecná literatúra

DEAGAN, Heather (2014). *Politics South Africa.* Routledge, 2nd edition.

DOORENSPLEET, Renske, NIJZINK, Lia (2014). *Party Systems and Democracy in Africa.* NY: Palgrave Macmillan.

FIALA, Vlastimil (2013). *Politické strany Afriky, Asie a Latinské Ameriky: Rysy politického stranictví.* Centrum pro studium demokracie a kultury.

GELLNER, Ernest (1983). *Nations and nationalism.* Ithaca: Cornell University Press.

HEYWOOD, Andrew (2008). *Politologie* (z orig. Politics). Plzeň: Aleš Čeněk.

HEYWOOD, Andrew (1992). *Political Ideologies: An Introduction.* Palgrave Macmillan.

HORÁKOVÁ, Hana (2012). *Kultura jako všelék?* Slon, první vydání.

KLÍMA, Jan (2012). *Dějiny Afriky.* Nakladatelství Lidové noviny.

LAPPING, Brian (1986). *Apartheid: A history.* Grafton Books First Edition edition.

SMITH, Anthony, D. (1998). *Nationalism and Modernism.* London: Routledge.

TŘEŠTÍK, Dušan (1999). *Češi. Jejich národ, stát, dějiny a pravda v transformaci*. Brno: Doplněk.

WELSH, Frank (2000). *A History of South Africa*. Paperback, HarperCollins.

WAISSOVÁ, Šárka (2005). *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Literatúra

ARNOLD, Guy (2000). *The New South Africa*. Palgrave Macmillan.

CLARK Nancy, WORGER William H. (2004). *South Africa: The Rise and Fall of Apartheid*. Routledge, 2nd edition.

DAVIES, Rebecca (2009). *Africaners in the new South Africa: Identity Politics in a Globalised Economy*. I. B. Tauris.

DEPARTMENT OF LABOUR (2016). *Commission for employment equity 2014-2015*. Pretoria: Department of Labour.

ELECTION RESOURCES (2019): *Republic of South Africa 2019 National Election Map*. [online]. Dostupné na: <http://electionresources.org/za/maps/wards.php?province=ZA&map=NE&size=2&boundaries=1> (8.12.2019)

ELPHICK, Richard, GILIOMEE, Hermann (2014). *The Shaping of South African Society*. Wesleyan University Press.

FISHER, John (1969). *The Africaners*. Cassell; 1st Edition edition.

GENOCIDE WATCH (2012): *South Africa*. [online]. Dostupné na: <https://www.genocidewatch.com/south-africa> (25.9.2019)

GILIOMEE, Hermann (2011). *The Afrikaners: Biography of a people*. Nb Pub Limited 2nd Edition.

HAAS, Ernst B. (1997). *Nationalism, Liberalism and Progress. Vol. 1: The Rise and Decline of Nationalism*. Ithaca, New York, USA: Cornell Univ. Press.

HOFMEYR, Isabel (1987). *Building a Nation from Words: Afrikaans language, literature and Ethnic Identity* in: Shula, Marks (ed.) *The Politics of*

Race, Class and Nationalism in Twentieth-century South Africa. Harlow: Longman, s. 95-123.

MAGAZINER, Daniel R. (2016). *The Art of Life in South Africa*. Ohio University Press.

NORMAN, Kajsja (2017). *Bridge Over Blood River: The Rise and Fall of the Afrikaners*. Oxford University Press.

OUR CIVILISATION (2016), príloha 1. *Map of the Initial Expansion of the Trekboers from Capetown*. [online]. Dostupné na: <http://www.ourcivilisation.com/smartboard/shop/ransford/map1.htm>> (30.9.2018)

PAKENHAM, Thomas (1991). *The Boer War*. Abacus New Edition.

REDDIT (2017), príloha 10. Map of the Volkstaat. [online]. Dostupné na: https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/5y05af/map_of_the_volkstaat_afrikaner_homeland_as/ (27.6.2018)

ROZHovor, príloha 12. Interview so študentom D. Weeijtom, Reštaurácia Bohemia, Stellenbosch, Západné Kapsko.

SPENDELOW, Howard, R. (2014), príloha 2. *South Africa* [online]. Dostupné na: <https://slideplayer.com/slide/12901483/> (30.9.2018)

SPENCE, Jack, WELSH, David (2011). *Ending Apartheid*. Harlow: Longman.

SPENSER, Philip, WOLLMANN, Howard (2002). *Nationalism: A Critical Introduction*. SAGE Publications Ltd, First edition.

STATISTICS SOUTH AFRICA (2003). *Census 2001: Census in Brief*. Pretoria: Statistics South Africa.

STATISTICS SOUTH AFRICA (2004). *Census 2001: Primary tables South Africa. Census '96 and 2001 compared*. Pretoria: Statistics South Africa.

STATISTICS SOUTH AFRICA (2012a). *Census 2011: Census in Brief*. Pretoria: Statistics South Africa.

STATISTICS SOUTH AFRICA (2015). *Mid-year Population Estimates*. Pretoria: Statistics South Africa.

STATISTICS SOUTH AFRICA (2018)- *Mid-year population estimates* [online]. Dostupné na: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0302/P03022018.pdf> (2.10.2018)

TAMARKIN, Mordechai (1996). *Cecil Rhodes and the Cape Afrikaners: The Imperial Colossus and the Colonial Parish Pump*. Psychology Press.

THE WASHINGTON POST (2016), príloha 11. *The White-only enclave resurrect od pains* [online]. Dostupné na: https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?destination=%2fworld%2fwhites-only-enclave-resurrects-old-pains%2f2013%2f07%2f23%2f9b975aa0-effd-11e2-8c36-0e868255a989_story.html%3f (15.11.2019)

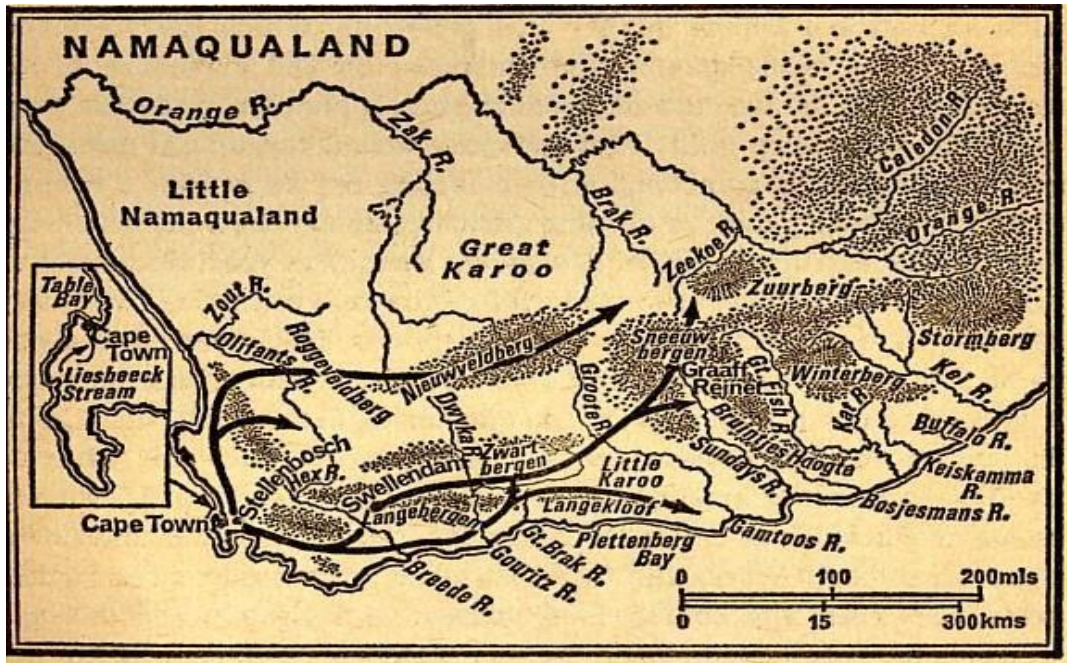
WIKIPEDIA. *Južná Afrika*. [online]. Dostupné na: [https://sk.wikipedia.org/wiki/Ju%C5%BEen%C3%A1_Afrika_\(%C5%A1t%C3%A1t\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Ju%C5%BEen%C3%A1_Afrika_(%C5%A1t%C3%A1t)) (1.7.2018)

WIKIPEDIA. *Democratic Alliance*. [online]. Dostupné na: [https://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_Alliance_\(South_Africa\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_Alliance_(South_Africa)) (29.9.2018)

WIKIPEDIA. *Freedom Front Plus*. [online]. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_Front_Plus (29.9.2018)

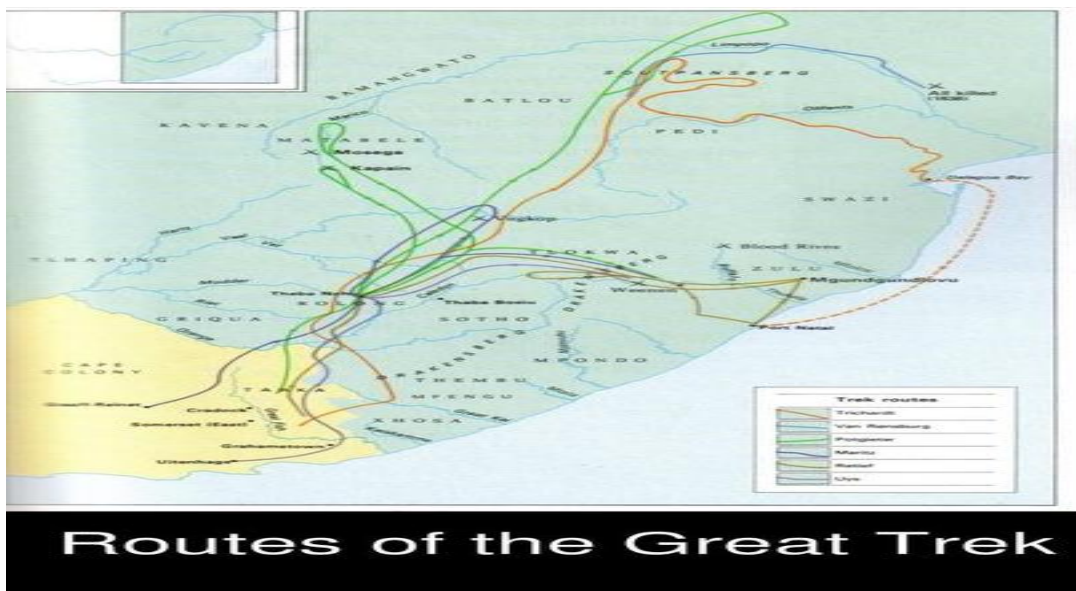
Prílohy:

Príloha 1: Prvotné expanzie Trekbúrov z Kapska

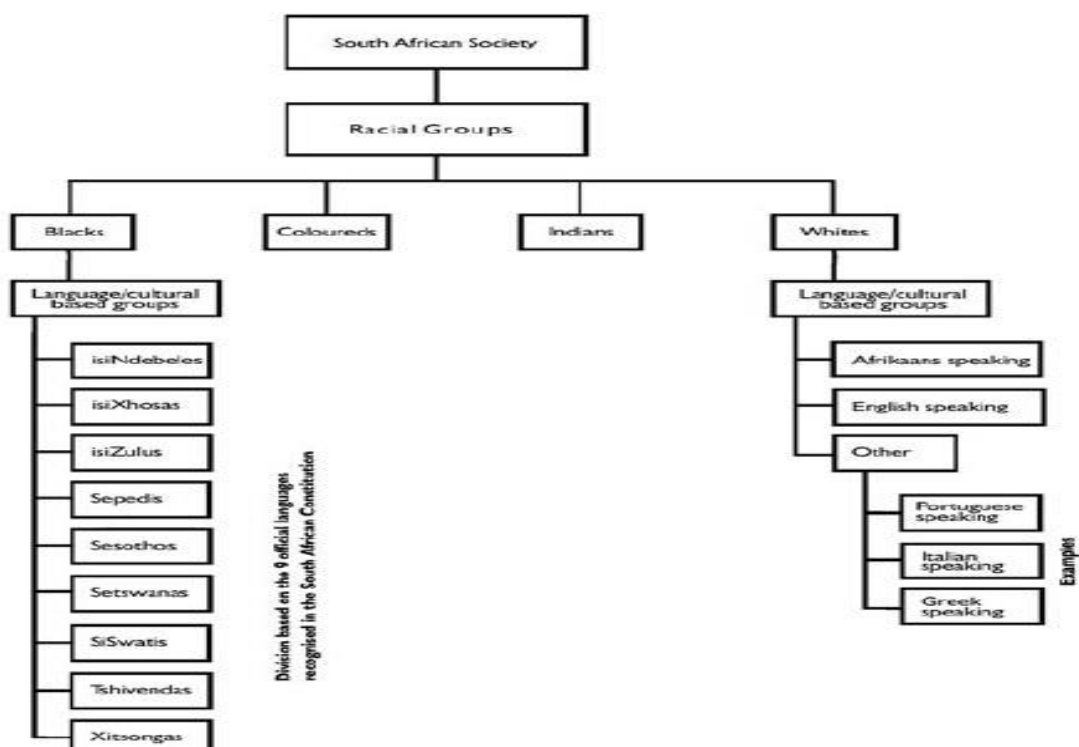
Zdroj: Our Civilistaion 2016

Príloha 2: Trasy Veľkého treku

Zdroj: Spendelow 2014

Príloha 3: Rozdelenie juhoafrickej spoločnosti

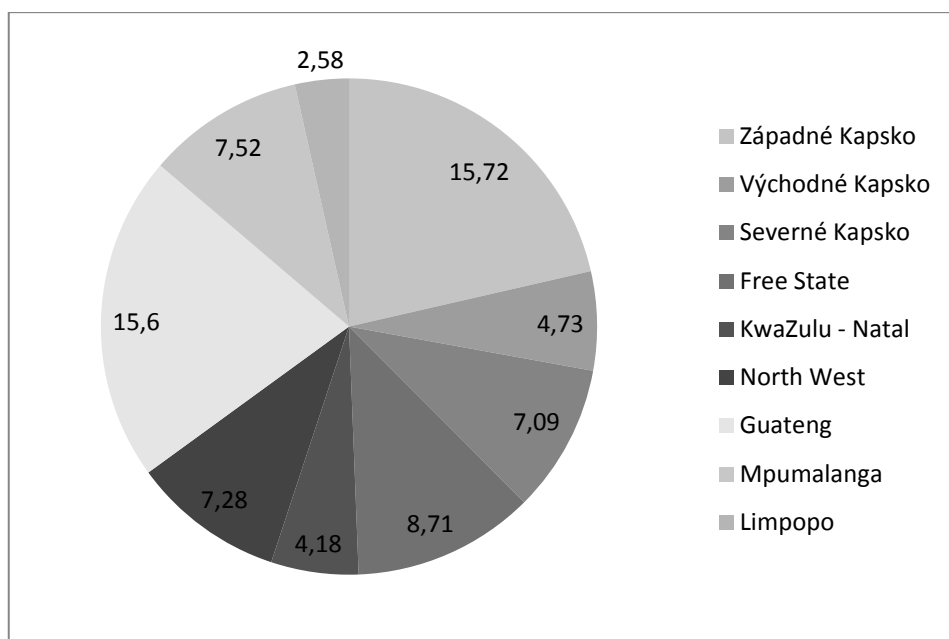
Zdroj: Bornman 2010, s. 239

Príloha 4: Volebné výsledky afrikánskych politických strán:

Názov strany	Parlamentné voľby								
	1981	1987	1989	1994	1999	2004	2009	2014	2019
National Party/New National Party (NP/ NNP)	53.32 (131)	52.29 (123)	48.48 (94)	20.4 (82)	6.87 (28)	1.65 (7)			
Progressive Federal Party (PFP)	18.17 (26)	14.03 (19)							
Herstigte Nasionale Party (HNP)	13,01	2,99	0,2						
New Republic Party (NRP)	6.41 (8)	1.97 (1)							
Conservative Party (CP)	1,31	26.62 (22)	31.40 (39)						
Democratic Party/ Democratic Alliance (DF/ DA)			19.97 (33)	1.73 (7)	9.56 (38)	12.37 (50)	16.66 (67)	22,23 (89)	20,77 (84)
Freedom Front/ Freedom Front Plus (FF/ FFP)				2.17 (9)	0.8 (3)	0.89 (4)	0.83 (4)	0.9 (4)	2,38 (10)

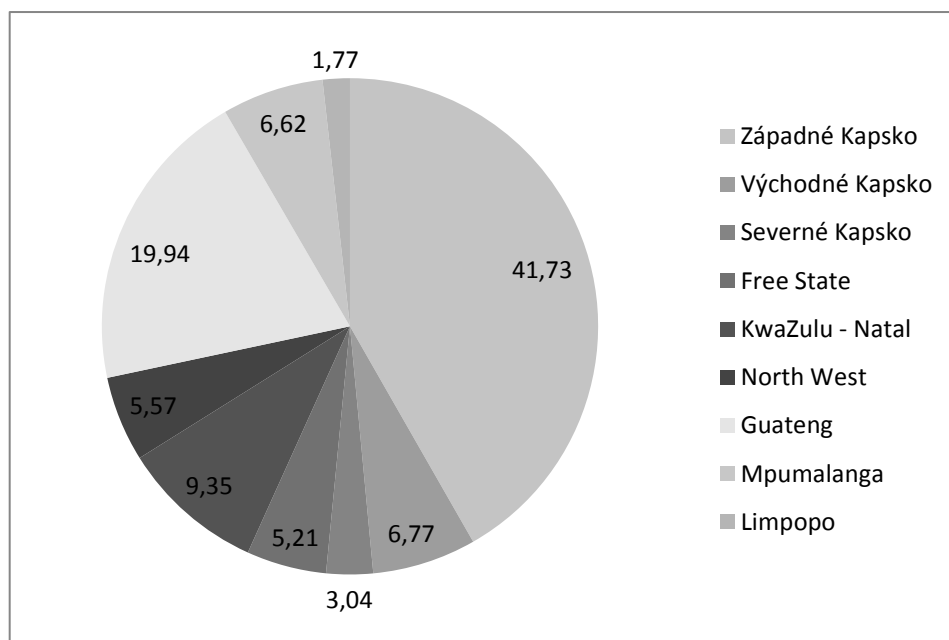
V zátvorkách je uvedený počet získaných kresiel, Zdroj: vlastné spracovanie

Príloha 5: Percentuálny pomer beloškého obyvateľstva v provinciách (cenzus 2011)

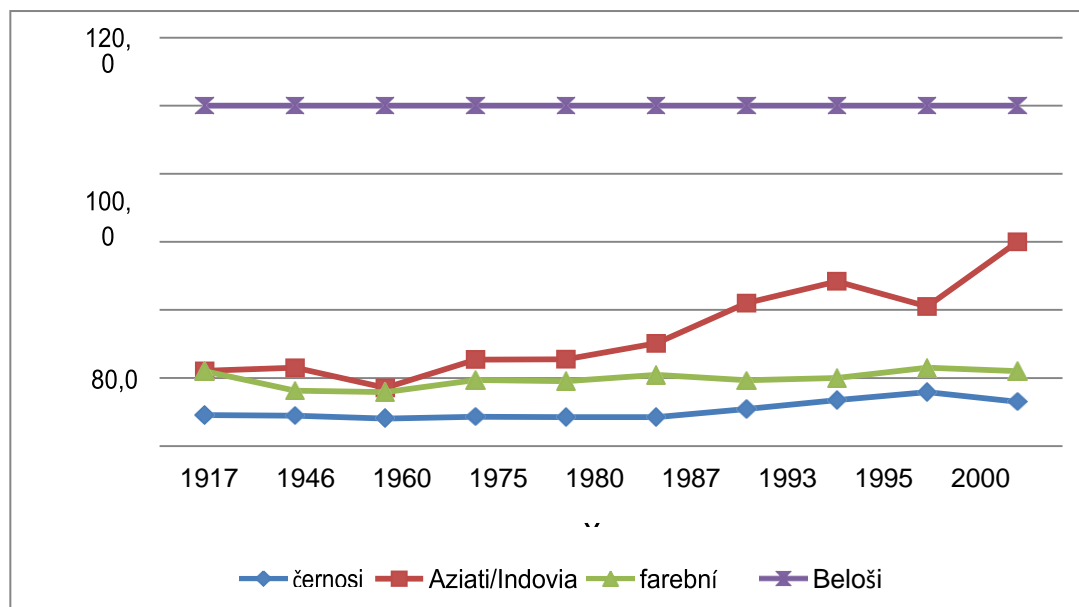
Zdroj: Vlastné spracovanie, SSA 2012b, s. 55

Príloha 6: Teritoriálne rozmiestnenie beloškého obyvateľstva po provinciách (cenzus 2011)

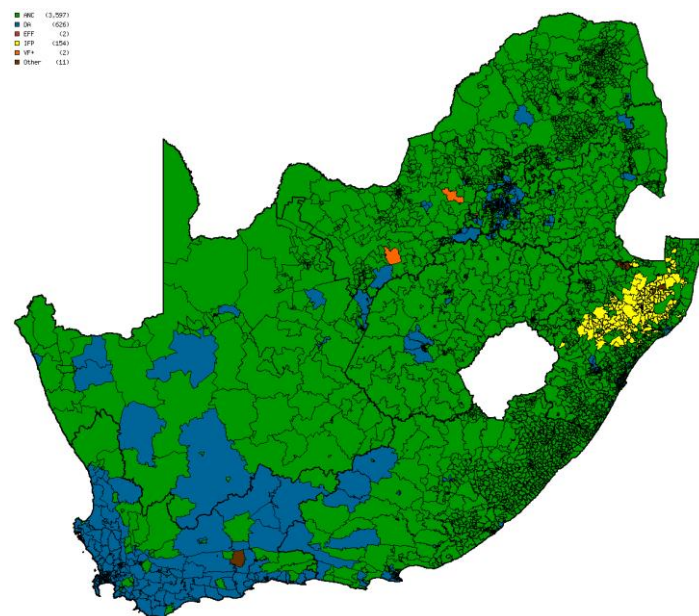
Zdroj: Vlastné spracovanie, SSA 2012b, s. 55

Príloha č. 7: Ročný príjem na osobu (obdobie 1917- 2008), rozdelenie na základe rasových skupín v pomere ku belochoom.

Zdroj: Davies 2009 (Graf na s. 178)

Príloha č. 8: Výsledky volieb v JAR r. 2019, rozdelenie podľa volebných okrskov (v zátvorke za názvom strany je uvedený počet víťazných volebných okrskov).

Zdroj: Election resources 2019

Príloha č. 9: Výsledky volieb v JAR r. 2019, Národná rada provincií

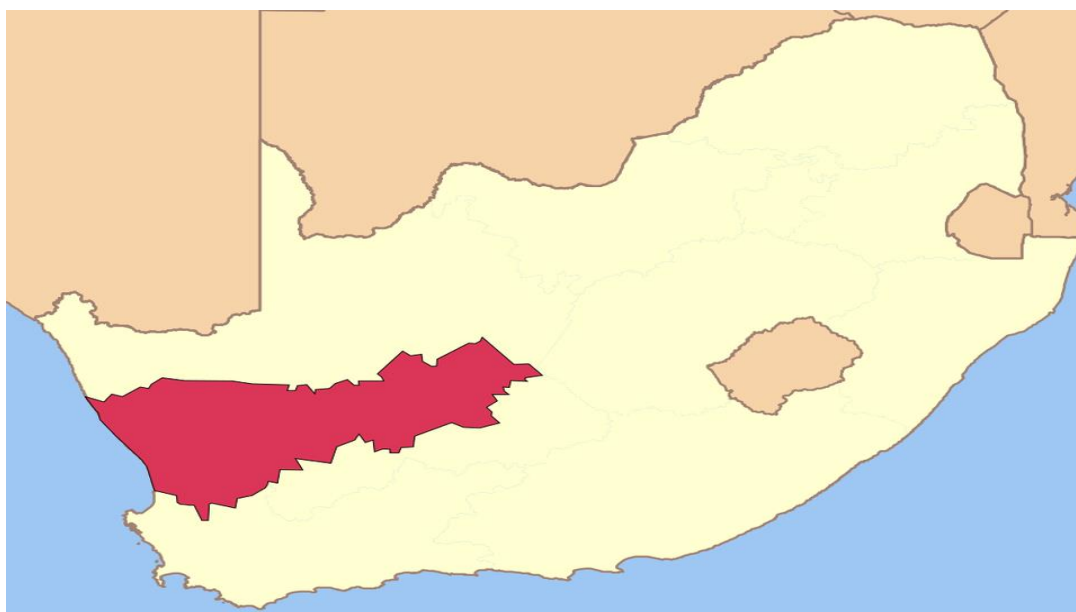
		Kraj, počet kresiel									Kreslá celkovo
		VK	FS	G	KZN	L	M	SV	SK	ZK	
	African National Congress	7	6	5	6	8	7	6	6	3	54
	Democratic Alliance	2	2	3	1	1	1	1	3	6	20
	Economic Freedom Fighters	1	1	2	1	1	1	2	1	1	11
	Freedom Front Plus		1				1	1			3
	Inkatha Freedom Party				2						2
	Celkovo	10	10	10	10	10	10	10	10	10	90

VK- Východné Kapsko, FS- Free State, G- Gauteng, KZN- Kwa-Zulu Natal, L- Limpopo

M- Mpumalanga, SV- Severovýchod, SK- Severné Kapsko, ZK- Západné Kapsko

Zdroj: Vlastné spracovanie volebných výsledkov 2019

Príloha č. 10: Volkstaat navrhovaný FFP

Zdroj: Reddit 2017

Príloha č. 11: Orania a Kleinfontein na mape JAR.

Príloha č. 12: Rozhovor s Afrikáncom

Súčasťou práce sú aj úryvky rozhovoru autora s Danielom Weeijtom, študentom 3. ročníka bakalárskeho odboru sociálna práca na Univerzite v Stellenboschi, ktorého rodičia žijú a pracujú v Kleinfonteine. Rozhovor sa uskutočnil 27.5.2018 v Stellenboschi.

„Narodil som sa v roku 1997 v meste Port Elisabeth a moji rodičia sa do Kleinfonteinu nasťahovali v roku 1999, takže som tam strávil svoje detstvo“, začína svoje rozprávanie Daniel. *„Dá sa povedať, že som bol šťastné dieťa - obaja moji rodičia pracovali na farme, vždy sme mali všetkého dostatok, mal som veľa kamarátov, s ktorými sme sa vonku na ulici kedykoľvek hrali do noci, ničoho sme sa nemuseli báť.“* „Už aj tu v Stellenboschi je to iné, po zotmení by som určite nikomu neradil vychádzať von a hrať rugby“, usmeje sa Daniel a naráža na fakt, že hoci je Stellenbosch univerzitným mestom s prevahou beloškého obyvateľstva, miera kriminality je tu, rovnako ako na väčšine územia JAR vysoká.

„Obdobie transformácie nám nezanechalo žiadne práva, zem, alebo pocit hrdosti. Nie je to o tom, že nenávidíme černocho, my sa s nimi iba nechceme miešať“, pokračuje. „Som veriaci a verím, že Boh stvoril Čiernych, Bielych a on rozhodol o tom, prečo je to tak. Myslím si však, že my máme právo rozhodnúť sa, ako a kde chceme žiť. Súčasná vláda nám však oveľa viac berie ako dáva“, zamýšľa sa Daniel. „V tejto krajine ako beloch jednoducho nemáš pocit bezpečia, vieš o tom, že za posledné roky bolo zavraždených tisíce bielych farmárov?“, pýta sa ma Daniel, ktorého rodičia opustili pohodlný život v Port Elisabeth práve kvôli tomu, že riziko vraždy alebo iného nebezpečenstva bolo v tej dobe neúnosné. „Myslím, že všetci dobre vedia čo sa deje v tejto spoločnosti, ale bojíme sa to povedať nahlas. Chcú (vlády), aby celá Afrika patrila černocho, nechcú nás, Bielych. Ale toto je aj náš domov, tu sme sa narodili!“, povzdychne si. Pri otázke, aký je momentálne život v Kleinfonteine, do ktorého sa vracia počas sviatkov alebo prázdnin s úsmevom odpovedá: „Bezpečný.“